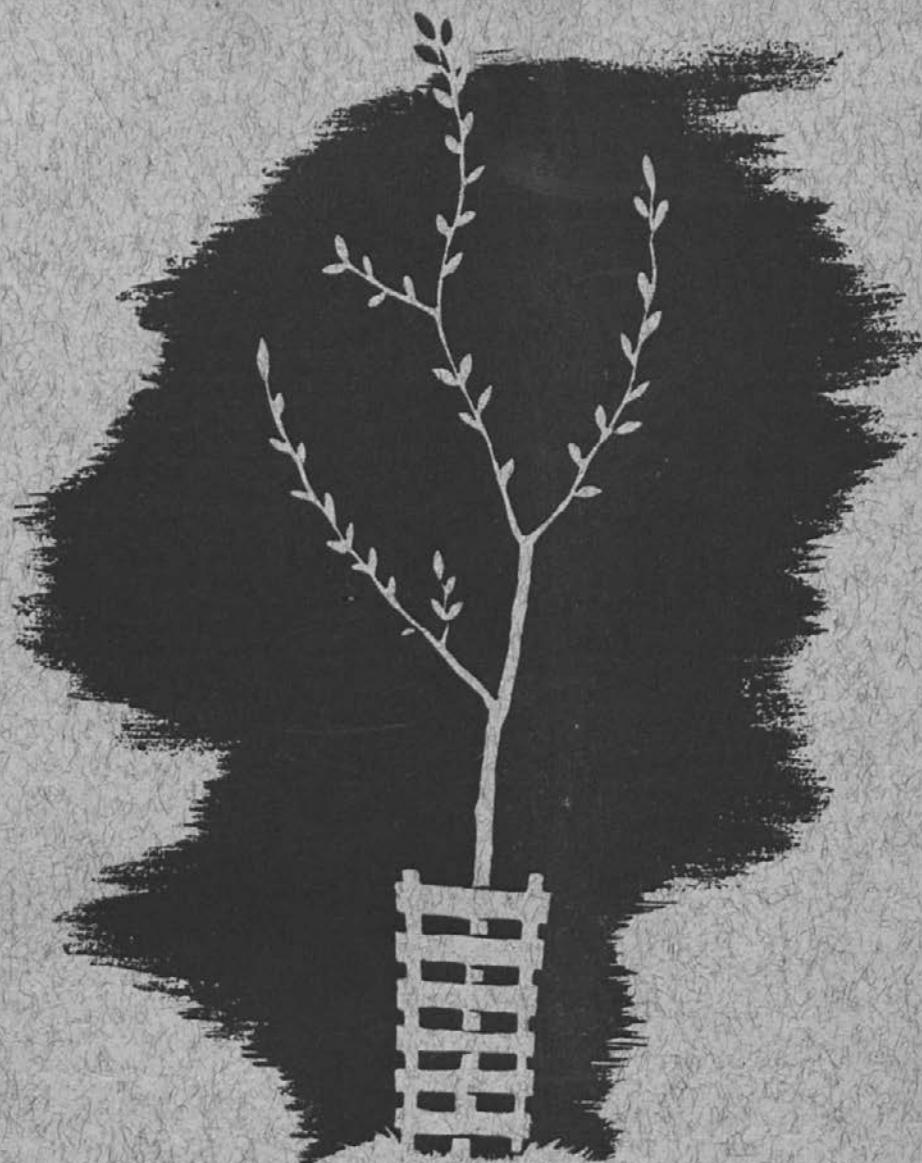

Poštnina plačana v gotovini.

Posamezna številka stane 4 din.

MENTOR

LETNIK 26

ŠTEV. 1-2

1938-1939

Vsebina 1.-2. številke:

Dr. V. Fajdiga, Zivi iz vere! / Sfinks, Sosedu / France Jesenovec, Osvobojenje / Janko Mlakar, Spomini / Dr. Joža Lovrenčič, Spričevala Simona Gregorčiča / Ivan Campa, Poletje šole in ljubezni / France Vodnik, O izvoru, ustroju in pomenu časnikarstva / Jože Dular, Tri bridkovele nevsakdanje zgodbe / Karel Mauser, Jesenska / Janez Flander, Premestitev / Bojan Devetak, Iz zgodovine fotokamere / Sfinks, Vstajenje bo prišlo / Sfinks, Življenje / Nove knjige / Obzornik / Iz tehnike / Drobne novice / Pomenki / Zanke in uganke.

Uredništvo lista: Prof. dr. Joža Lovrenčič, Ljubljana, Zrinjskega c. 7. — Na uredništvo se pošiljajo vsi rokopisi in dopisi, ki so namenjeni za objavo v listu. — **Rokopisi se ne vračajo.** — Uprava je v Ljubljani, Miklošičeva cesta 7. — Na upravo se naslavljajo vsa naročila in reklamacije.

Mentor izhaja v Ljubljani med šolskim letom v začetku meseca. — Izdaja ga Prosvedna zveza v Ljubljani (odgov. Vinko Zor, Ljubljana, Sv. Petra cesta 80.) Urednik prof. dr. Joža Lovrenčič. — Tiska Zadržna tiskarna v Ljubljani (M. Blejec).

Celoletna naročnina za dijake Din 50, za druge in zavode Din 40. Posam. številka Din 4.—. Plačuje se naprej. — Stev. ček računa pri poštni hranilnici v Ljubljani 14.676. — Naročnina za Italijo: Lit. 10.— za dijake, Lit. 15.— za druge; za Avstrijo: RM 5.— za dijake, RM 6.— za druge. — Plačuje se po italijanskih, oziroma nemških čekovnih položnicah »Katoliških misijonov« v Grobljah pri Domžalah. — Naročnina za Ameriko 1 dolar, za vse druge kraje vrednost 4 švic. frankov. — Poverjeniki dobivajo za vsakih 10 plačanih izvodov enajstega zastonj. — Plačati pa morajo vso naročnino za vse naročene izvide pred izidom šeste številke vsakega letnika.

Šolske knjige

za vse šole

Šolske potrebščine

v veliki izbiri
nudi

**KNJIGARNA
MOHORJEVE
TISKARNE**

LJUBLJANA

MIKLOŠIČEVA 19

CELJE

PREŠERNOVA 17

Ljudska

posojilnica

v Ljubljani

z. z. neom. j.

Ljubljana

Miklošičeva cesta 6

(v lastni palači)

obrestuje hranilne vloge

najugodnejše.

Nove in stare vloge,
ki so v celoti

vsak čas razpoložljive,

obrestuje po 4% proti odpovedi

do 5%

9 28. III. 1944/3049

DR. V. FAJDIGA:

Živi iz vere!

Študent naših dni dostikrat ne ve, kje naj črpa življenjske sokove za svoje bitje in žitje. Kakor v začaranem krogu se vrti in posluša zapeljiva vabila. »Živi iz strasti! Živi iz telesne moči! Živi iz klica krvi in rase! Živi iz komunizma! Živi iz sebe! Živi iz žuljev drugih! Živi iz nas!« mu kličejo stoteri obrazi... Ko pa si jih natančneje ogleda, si kmalu ustvari sodbo, da ti obrazi niso ono lepo in polno življenje, o katerem mu sanja mlada duša, preveč so temni, izpiti, grozeči, utrjeni. Njemu se hoče več in lepše. Apostol mu pride z veselim obrazom naproti in ga povabi: živi iz vere!

Živeti iz vere se najprej pravi s o d i t i i z v e r e. Rad verjamem, da je vse polno slučajev, ko v zmedi naših časov ne veš več, kako bi jih presodil. Ali bi jih za dobre sprejel ali za slabe odklonil. Ne veš, ali bi komunizem odobril, ali bi rasizmu priznal ceno, ali bi v krščanstvu še gledal rešitelja, ali bi vse odklonil in se vrgel v življenja užitek in gnus... Vidiš, kako nujno je, da imaš nekoga, ki ti sodbo daje in usmerja. Imaš ga, vero in Cerkev. Zato o vseh teh problemih razmišljaj v luči od zgoraj, ob evangeliju in Kristusu in Cerkvi. Absolutna pravilnost božjih sodb o velikih in pretresljivih problemih, ki nas razburjajo, je še edina trdna točka, na katero se z zaupanjem lahko ozreš in se ob njej odpočiješ. Sodbi iz vere, kdorkoli si; glej z očmi vere, česar s telesnimi ne vidiš in ne razumeš. Sodba iz vere bo vedno najbolj pravilna, zato tudi najbolj osrečujoča v žgoči nervoznosti mladosti, ki jo živiš. — Toda ne sodi le iz vere, marveč iz vere res tudi živi, delaj! Sodobnega sveta ne bodo rešili predvsem misleci, rešili ga bodo najprej svetniki. Naš čas je označen z veliko zmedo idej, ali še mnogo bolj z izdajstvom odpada od pravega življenja. Človek ni več to, kakor si ga je zamislil Bog in ga nam približal v učlovečenem svojem Sinu. V današnjem človeku ni več ljubezni, ni več usmiljenja, ni več sočutja, ni več odpuščanja. Mesto brat bratu je sedanji človek človeku zver. Ni več priznana osebnost, ki izžareva mir in dobroto, edino priznanje gre tistemu, ki vse uniči, kar ni on. Pridobitve modernega razreda so le še pota do novega omejevanja svobode, duhovnosti, ljubezni, teh čudovitih človeških pravic, mrzla železa brez srca. Tisti, ki je danes najbolj ogrožen, je človeška osebnost, ali še lepše rečeno: Kristus v človeku.

Reforma sedanjosti bo prišla zopet predvsem po novih osebnostih, ki bodo iz vere živele, iz vere delale, iz vere dajale in se žrtvovale. **T i b o d i t a k a o s e b n o s t !** S trohico božje ljubezni, ki jo izžareva tvoje delo, tvoja beseda, pomagaš ogrevati ledeno mrzlo ozračje sveta. S tem, da se dobrohotno žrtvuješ za svoje domače, za uspeh dobre stvari, za človeka v bolečinah, si storil neprimerno več za rešitev človeštva kakor pa, če bi se včlanil kot nova številka v strojem podobne armade uniformirancev, ki jim ni do človeka in do njegove tihe sreče. Kristus naj zažari v tebi s svojo dobroto in skromnostjo, pa tudi s svojim velikim veseljem in navdušenjem za vse, kar je veliko in lepo. Bratje! Čas je, da rešujemo človeka v vsem, kar je na Kristusu božje-človeškega.

Toda pojdiva še korak više! »Živeti iz vere« bo končno pomenilo ono čisto božje življenje, ki po milosti prihaja v človeka, da postane nova stvar. Tvoja molitev in daritev naj te pogosto napaja s studenci žive vode iz skale, ki je Kristus. Eno namreč moraš vedeti, da vse, kar je v nas človeškega in slabotnega, postane močno šele v življenjski zvezi s samim Bogom, ki nam je dana v milosti. Kakor padlo človeštvo prvič ni bilo rešeno le s človeško močjo, tako ga tudi drugič in tretjič ne bo mogoče dvigati brez božje moči. Zato tebi, ki te mlada kri goni k velikim delom, toliko večjim, čimbolj vidiš, kako jih svet potrebuje, povem čisto jasno: ne boš zmagal zla v sebi in okrog sebe, ako ne boš živel iz milosti, ako ne boš mnogokrat pokleknil k obhajilni mizi pri sveti daritvi, ako ne boš najprej postal majhen na kolenih pred svojim Bogom.

Živi iz vere! To ti bodi smernica in sklep za leto, za življenje, ki ga vidiš pred seboj. Drugi bodo morda iz drugih osnov zaživel, toda ne boj se: edina prava je tvoja.

S F I N K S :

Soseda

Soseda sva. Saj le korak
moj hram od Tvojih vrat deli
in s praga stopim na Tvoj prag,
še meni Tvoja luč gori.

Soseda sva... Ti v čudežni
tišini noč in dan živiš,
skrivno iz svoje večnosti
moj boj in moj upor motiš.

Soseda sva... Saj vse zvezde,
ki na Tvoj hram svoj soj lijó,
še meni dragi blesk delé,
krasé moj krov z razkošnostjo.

Soseda sva... Še dež prši
na mene isti ko na Te
in polje za oba dehti,
obema v žitu mak cvetè.

O, sosed moj! Čeprav Te ni
nikoli videlo oko,
v dnu moje duše nada tli,
da vidim kdaj svetost Tvojó.

Osvobodjenje

Misli ob dvajsetletnici.

Naš narod je stopil v zgodovino že pred tisoč leti, ko je slovenska beseda v brižinskih spomenikih prvič našla pot v knjigo kot jezik slovenskega bogočastja v katoliški cerkvi. Narod se seveda takrat še ni zavedel samega sebe in svojega obstoja v družbi drugih narodov, marveč je še dolga stoletja ostal v sužnosti in celo naša beseda je le v bežnih beležkah v naslednjih stoletjih stopala na dan.

Razbohotila se je naša književnost šele v 16. stoletju v Trubarju in takrat dosegla svoj višek v Dalmatinovi bibliji. To lepo besedo iz naše reformacijske dobe sta naslednji dve stoletji precej zatemnili, tako da se je v vsi lepoti ohranila prav za prav le v naši borni kmečki hiši. Zopet pa je oživela ob začetku našega narodnega preporoda v prosvetljenem Pohlinovem in Zoisovem času.

V drugi polovici 18. stoletja so se šele redki posamezniki izmed slovenskih izobražencev začeli zavedati svoje slovenske narodnosti, katere jezik se je v Ravnikarjevi prozi in v Prešernovi pesmi dvignil do prelepih višin svoje stilne popolnosti in muzikalne zvočnosti. In našega izobraženstva narodna zavest se je v dobi visoke romantike tako silno visoko dvignila, da je v letu »pomladi narodov« proniknila — vsaj deloma že — tudi v širše plasti — med našega kmeta na deželi.

Preporodna misel je leta 1848, visoko zrastle in že so takratni slovenski voditelji začeli misliti na zedinjeno Slovenijo, katere uresničenje bi vsekakor pomenilo višek našega narodnega preporoda, kajti to bi bila tudi politična osamosvojitev našega naroda, ki bi bila sledila socialni in splošni kulturni osvoboditvi. Žal, da je zedinjena Slovenija ostala samo naše upanje tudi še kasneje v dobi ustavnih bojov šestdesetih let preteklega stoletja. Vendarle pa so čitalnice, tabori in druga društva v dobi Levstikove generacije budili naš narod k samozvesti po mestih in trgih, medtem ko je Krekova duhovščina to preporodno misel našega naroda zanesla tudi v prosvetne domove v skoraj sleherno slovensko vas.

Tako je bil ves naš narod od izobraženstva do ljudstva pripravljen na leto osvobojenja ob koncu svetovne vojne l. 1918. Toda, žal, tudi to leto našega političnega osvobojenja se ideal iz leta »pomladi narodov« našemu narodu ni uresničil: santgermenska in trianonska pogodba namreč nista dovolili, da bi Slovenci ustvarili zedinjeno Slovenijo. Ni bilo dano našemu narodu, da bi v celoti prišel v svobodno, narodno državo Jugoslavijo. Višek našega narodnega preporoda je potemtakem dosegel le osrednji in vzhodni del Slovencev, severnemu in zahodnemu delu našega naroda pa je bila ta sreča odvzeta...

Prav v tem mesecu oktobru poteka dvajset let od tistih zgodovinsko izredno pomembnih dni, od tiste velike nedelje, ki je bila

obenem vstajenje našega naroda. Tik pred to veliko nedeljo vstajenja pa je zadel naš narod še enkrat strašni veliki petek, štiri dolga leta muk in trpljenja, kakor jih skoraj ni doživeljal že od tistih časov, ko so prišli Slovenci pod tuje žezlo. O teh zadnjih prežalostnih dneh našega naroda tako pretresljivo lepo piše naš veliki Ivan Cankar v »Podobah iz sanj«, kjer pravi:

»Milost božja, kaj se je primerilo v teh silnih časih! Gruda molči, ta naša gruda, ki je nekoč tako veselo in glasno prepevala z nami! Ne gane se. Nobena prošnja, noben klic je ne vzdrami. Tudi nebesa molče; v vsi svetlobi svoji so ledena in neprijazna. Gozd ne šumi več, tiho je polje, škrjanci so obnemeli. Ta vesoljna tišina je vsa prežeta z brezmočno žalostjo; življenje ne sope več, vse je okamenelo, mrtvo.

O, saj ni nedelja; veliki petek je, dan trpljenja, kesanja in bridkosti! Nemi kleče kristjani v tihi, temni cerkvi, trkajo se na prsi, čela jim klonejo do mokrih tal...

Velikega petka je biló treba za véliko nedeljo; smrti Boga samega je biló treba, da je zazvonilo in zapelo ponižanemu človeku veličastno vstajenje.«

Res je takrat slovenskemu narodu, ponižanemu in razžaljenemu, zapelo in zazvonilo. Vesela znamenja, svitanje velikonočnega jutra se je prikazalo tudi nam: majska deklaracija dne 30. maja 1917, ki jo je na Dunaju prebral dr. Korošec, nato pa velikansko deklaracijsko gibanje vse tja do pomladi leta 1918. — to je razgibalo prav vso Slovenijo tako, da je slovensko ženstvo dne 24. marca 1918. leta v Ljubljani izročilo dr. Korošču, nasledniku velikega Janeza Evangelista Kreka, knjigo z nad 200.000 podpisi za deklaracijo. Že v avgustu istega leta se je v Ljubljani ustanovil Narodni svet, dne 2. oktobra pa je dr. Korošec v dunajskem parlamentu prebral izjavo, ki so jo bili jugoslovanski politiki sklenili 24. septembra istega leta v Zagrebu, da namreč more in sme avstro-ogrska država pri mirovnih pogajanjih odslej govoriti le v imenu Nemcev in Madžarov, medtem ko slovanske narodnosti v Avstriji zahtevajo zase popolno pravico samoodločbe po znanih Wilsonovih točkah. Dne 6. oktobra se je v Zagrebu že ustanovila za vse Jugoslovane v Avstriji samostojna vlada — Narodno Vijeće Slovencev, Hrvatov in Srbov. Nato pa je dne 29. oktobra 1918. leta Avstro-Ogrska popolnoma kapitulirala, zato je ta dan dan osvobojenja slovenskega naroda. Takrat so vsi Slovenci spoznali dan svojega vstajenja. Velikanska množica se je zbrala na Kongresnem trgu v Ljubljani, kjer je v imenu vseh slovenskih strank, ki so se v tistem gibanju združile, škof dr. Anton Jeglič potrdil našo svobodo in pravico do samostojnega življenja, združenega z brati Srbi in Hrvati v svobodno državo — kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.

Mesec dni za tem, 1. decembra 1918. leta, pa je za osvobojenjem prišlo to zedinjenje v skupno državo.

Naši mladi prijatelji in bralci »Mentorja«, ne spominjate se teh časov. Samo v zgodovinah ste že brali, kakšno velikansko navdušenje in veselje je zavladalo v tistih dneh po vseh naših mestih, trgih in

vaseh. Povsod manifestacije in sprevedi, povsod tabori in raznovrstne prireditve. Koliko solzá se je takrat od veselja pretočilo po naši slovenski domovini! Tisti, ki so te dni doživeli, vedó ceniti to, kar so si po tisočletni sužnosti pridobili Slovenci in z njim vsi Jugoslovani. Vi ste generacija, ki je že zrastle v popolni svobodi v naši narodni državi. Spominjajte se v tem mesecu dni osvobojenja s tistimi, ki so jih doživeli, in cenite svobodo, ki nam je zasijala pred dvajsetimi leti! Na vas je, da jo ohranite tudi bodočim rodovom našega naroda v naši svobodni, lepi in veliki Jugoslaviji!

JANKO MLAKAR:

Spomini

Preseljevanje »licejskih narodov«.

Mislim, da je izmed vseh ljubljanskih šol med svetovno vojno zaradi selitve največ prestal licej. Samo dvakrat smo maturirali, pa so nas že izgnali iz prijetne hiše na Bleiweisovi cesti. Ko smo prišli v jeseni leta 1914. s počitnic, je bilo poslopje z rajajočimi deklicami na pročelju že spremenjeno v rezervno bolnico, mi pa smo bili na cesti. In tako se je pričelo preseljevanje »licejskih narodov«.

Prve »dobrote« svetovne vojne so bile: podaljšanje počitnic do 5. kozoprška, skrčenje pouka in delitev razredov. Najvišji razred je prišel pod streho v Narodnem domu, drugi razredi so pa gostovali v šentjakobski šoli, a samo popoldne. Tu smo takoj prišli v konflikt z gospodarji. Dolžili so nas, da vse nasmetimo. Res je, da so imele licejke to lepo navado, da so vsak papirček, preden so ga vrgle na tla, razcefedrale na drobne kosce, na drugi strani se mi pa zdi, da so tudi »domačinke« smetile, to pa na licejski račun. Zato smo bili vsi, gospodarji in gostači, prav veseli, ko smo se v novembru preselili v Narodni dom, kjer so se vsi licejski razredi zopet združili pod eno streho.

Ker je bil IV. razred najštevilnejši in »najpridnejši«, so ga namestili v dvorani, druge so pa potaknili po raznih večjih in manjših sobah. Dvorana pa je bila tudi za IV. razred kljub njegovim 58 učenkam le prevelika, zato so klopi ogradili s kulisami. Da bi bil pouk zaradi tega kaj prijetnejši, ne morem pri najboljši volji trditi. Ko sem razlagal, je tako odmevalo kakor nasproti Naklove glave na Bohinjskem jezeru. Ker pa je tudi odmevalo, kadar sem spraševal, kadar je katera šepetala ali prišepetavala, če je kaka klop zaškripala in kar je takih in enakih nemirov v šoli, si vsak lahko misli, kakšen »blažen mir« je vladal med kulisami.

Pozimi, ki je bila prav tisto leto jako huda, se je tem prijetnostim pridružil še mraz. Deklice so sedele v plaščih, a so kljub temu neusmiljeno prezebale, kar seveda ni pomnožilo pazljivosti. Znano je, da gibanje povzroča toploto. To so tudi deklice vedele, ker so to slišale pri fiziki. To znanje so porabile v praksi ter si poskušale s pridnim gibanjem povečati gorkoto.

»Mir!« sem jih včasih nahrulil, in mir-mir-mir je odmevalo po »sobi«.

»Če nas pa tako zebe, da ne moremo mirno sedeti!«

»Seveda, zebe vas, pa ste še vse zavite. Poglejte mene! Drugega nimam na sebi kakor tole tanko suknjico, pa nič ne tožim, da me zebe.«

Zeblo me je pa kakor psa. Hotel sem jim sugerirati, da jih ne zebe, da je mraz samo v njihovi domišljiji. To sem delal tako dolgo, dokler nisem iztaknil prav poštenega prehlada. Lahko si pa mislite, kakšno veselje je zavladalo med kulisami, ko sem stopil potem pred IV. razred zavit do nosu v zimsko suknjo.

Sicer pa je bilo kmalu konec mraza in tudi — šole. Komaj so se v majniku sobe nekoliko ogrele, je vojaštvo zasedlo vse prostore Narodnega doma, mi pa smo šli »žalostnega sreča« na počitnice.

V jeseni se je začel zopet redni pouk. Dobili smo prostore v Glasbeni matici in v veliki ogelni hiši v Gosposki ulici št. 4. Prostori v tej nekdanji plemiški palači niso bili ravno prvovrstni in za šolo posebno pripravljeni, a glavno je bilo, da so nas tu pustili v miru. Ker je bil na dvorišču hlev, je včasih hudo dišalo po amonijaku in drugih dišavah, pa nas to ni dosti motilo. V tistih časih se pač nihče ni menil za higieno.

V Glasbeni matici so bili veliko boljši prostori. Najlepšega in največjega je imel V. licej, prejšnji IV., ki je še vedno bolehal na prevelikem številu učenk in na »pridnosti«. Imel pa je, namreč prostor, to napako, katero pa so nekatere licejke smatrale za prednost, da je bil prav nasproti realke.

Realci so bili pred »izbruhom« miru znani kot divjaki. Ravnatelj Junovizs pa jih je vedno zagovarjal. »Die Jugend muss halt austoben,«¹ je dejal, kadar se je kdo zoper nje pritožil, ter nekoliko dvignil desno ramo. Zato je bil vsak profesor z njimi v vedni vojni in velik revež, če se ga niso bali.

Ko je neki profesor opominjal kratkohlavnika, ki je med njegovo uro mazal klop s tintnikom, je udaril smrkolin s pestjo po klopi in zakričal: »Kaj vas to briga, saj plačujem šolnino.«

V odmorih, večkrat tudi med poukom, so frčali po razredih tintniki kakor ročne granate. Po hodnikih so hodili samo profesorji, dijaki so se namreč vedno drsali.

Bile so res prave »barabe«, čeprav gosposke. Kmečkih fantov sploh ni bilo na realki, marveč večinoma sinovi bogatih trgovcev in hišnih posestnikov. Nemci so imeli dolgo časa na šoli večino.

Nekega dopoldneva sem šel v šolo mimo realke. Bil je ravno čas odmora. Naproti mi pride deklica kakih štirinajstih let.

»Angelca!« jo pokliče neki fant skozi okno v pritličju.

»Baraba,« mu odvrne dekletce, ne da bi se bilo obrnilo.

»Angelca, slišiš?«

»Baraba!« In ostalo je pri »barabi«. »Angelca« se niti ozrla ni, da bi vedela, kdo jo kliče. Najbrž je fanta poznala po glasu. No, ona je že vedela, zakaj ga je tako počastila.

¹ Mladina se pač mora iznoreti.

Petemu liceju so večkrat nagajali z zajčki, ki so jih pošiljali v sobo z ogledali. Najrajši so delali to, kadar je bila v razredu profesorica Wessnerjeva. Gospa se je jezila, dekleta pa so imela svoj gaudium.²

Včasih so spustili realci skozi okno na vrviči tudi velik papir v obliki letaka, na katerem je bilo v živih barvah naslikano s puščico prebodeno srce. Seveda je bil ob takih prilikah v razredu velik halo in vse je bilo pri oknih, dokler ni prišla profesorica Wessnerjeva in naredila red.

Tudi jaz sem jo iztaknil pri realcih.

Nekega dne grem v šolo v Glasbeno matico po Vegovi ulici, ko so deklice iz trgovskega tečaja šle iz šole. Skozi vogalno okno v drugem nadstropju so se spenjali realci in rjuli nad njimi prav po živinsko. Jaz bi bil najpametneje naredil, da bi šel mimo in to svojat ignoriral, pa je nisem. Ustavil sem se, pogledal v okno in rekel: »Ali ste sploh Evropci, ali ste se pa priklatali iz avstralskih gozdov?«

Takoj je bilo okno prazno.

»Glej, kakšen rešpekt imajo realci pred teboj,« sem mislil z nekim notranjim zadovoljstvom sam pri sebi. Pa je bilo zadovoljstvo prenačljeno.

Naenkrat se napolnijo tri okna s fantovskimi glavami kar v več »etažah« in vsi so tulili, se smejali in se mi rogali.

»Die Geister, die ich rief,«³ sem obžaloval svojo nepremišljenost, da sem se dal izzvati, ter hitro izginil v veži Glasbene matice. Toda avtoriteta je bila razžaljena, moral sem nekaj storiti. Pa kaj? Če bi se bil pritožil pri ravnatelju Junoviszu, bi bil slišal: »Die Jugend muss halt austoben«, s tem bi pa ne bilo zadoščeno »razžaljeni avtoriteti«.

Nekaj dni pozneje srečam profesorja Plečnika, ki je poučeval na realki verouk. Ustavim ga in mu povem storijo o »razžaljeni avtoriteti«.

»A tako je bilo? Ali veste, katera okna so bila?«

»Tri zadnja v drugem nadstropju.«

»To je bila sedma. Gospod kolega, bodite prepričani, da se to ne bo nikdar več zgodilo.«

ln res se ni. Od takrat naprej smo imeli mir tudi v petem liceju. Izginili so »zajčki«, prebodena srca in dijaške glave v oknih.

Junovisz je kmalu potem šel v prezasluženi pokoj, tega se pa ne vem več spomniti, ali živ ali mrtev. Nadomestoval ga je profesor Chora. Pod njegovim režimom so se realci naučili hoditi po hodnikih. V odmorih so se morali na dvorišču sprehajati v parih, po dva in dva kakor kaznjenci. To jim je kaj dobro storilo.

Licejke so se z vojnim stanjem kmalu spoprijaznile, zlasti ker smo imeli večkrat podaljšane počitnice. Seveda, tako dolgih tudi takrat nismo imeli, kakor jih ima dijaštvo sedaj v miru.

² veselje.

³ »Duhovi, ki sem jih poklical.«

Pred vojno sem se kot razrednik večkrat jezil, ko sem našel cele žemlje in načete štruklje v košu za papir, kamor so jih razvajene deklice metale. Sedaj se ni bilo treba zaradi tega razburjati.

Nekega dne sem se v tretjem razredu ljudske šole po uri še nekaj mudil, ko prileti nekaj otrok h katedru.

»Hilda ima pa bel kruh,« so jo tožile vse ogorčene.

»No, kaj pa je potem?« vprašam mirno.

»Me pa moramo koruznega jesti,« se je šobila Mihela.

Če bi bil koruzen, pa ni bil, saj je bilo med moko dvajset delov žaganja.

Hilda pa je stala med klopmi kakor zasačena zločinka, tiščala v roki v papir zavit kruh in ihtela...

V ljudski šoli, pa tudi na liceju, so mi deklice večkrat pripovedovale razne vojne novice, ki so bile navadno bolj resnične, kakor tiste, ki smo jih brali v časopisih.

Tako je nekega dne, kmalu po zavzetju Gorice, pripovedovala Sonja, ki je bila s starši pribežala z Goriškega, z velikim veseljem, kako je njihovo hišo laška granata popolnoma razdejala. Njene součenke so jo gledale z velikim spoštovanjem, nekatere celo z zavistjo v očeh, ker ni granata njim kaj razbila.

Rade so mi pripovedovale, zlasti v ljudski šoli, tudi razne anekdote, ki so pa bile včasih nevarne za pripovedovalko in poslušalca.

Ko sem ob neki priliki omenil, da stare ljudi pogosto zapušča spomin, dvigne Gabrijela roko in začne z velikim veseljem: Našega cesarja je tudi spomin že zapustil. Ko je bil zadnjič v neki bolnici in videl toliko ranjencev, je rekel generalu, ki ga je spremljal: »Ali ti preklicani Prusi zopet ne dajo miru? Treba bo Ruse na pomoč poklicati.«

Vojne smo se polagoma tako navadili kakor koruznega kruha. Morali smo imeti tudi vaje za primer, če bi prišli kakšni sovražni bombniki. Na dano znamenje smo morali vsi mirno zapustiti sobe in iti v klet.

Nekega dopoldneva je pa šlo zares. Bil sem ravno v petem razredu ljudske šole. Otroke sem peljal hitro na varno v klet, sam pa sem prosil učiteljico, ki je imela za menoj pouk, naj jih prevzame v svoje varstvo. Potem sem hitel ven, da bi videl, kako bombe mečejo. Pa sem vse zamudil. Ko sem pridirkal pred frančiškane, je ravno počilo tam nekje v bližini Marijanišča. Kmalu nato so pa kaproni⁴ odfrčali. Pred realko sem potem še gledal, kako so jih s šrapneli obstreljevali, pa niso menda drugega dosegli, kakor da so kroglice, ki so padale izpod neba, pobile nekaj opeke po strehah. Kakor sem pozneje zvedel, so eno letalo vendar sestrelili, pa že onkraj kranjske meje.

Tudi to sem slišal, da so se italijanski letalci zelo čudili, da so jih v Ljubljani v nekaterih ulicah prišli gledat, namesto da bi se bili poskrili, kakor so delali to po drugih mestih.

⁴ Posebna vrsta bombnikov.

Bombniki so bili pač takrat za Ljubljano senzacija, zadeva, ki si jo je treba ogledati. Dandanes bi seveda ne šel gledat, kako lete železni, z ekrazitom napolnjeni »bonboni« izpod neba, sicer bi pa bilo itak strogo »zabranjeno«.

»Zabranjeno«, kolikokrat sem se že jezil, ko sem bral to besedo v slovenskem stavku. »Vhod zabranjen.« Po mojem mnenju, in mislim, da je pravo, je vhod ali vstop samo takrat »zabranjen«, kadar stojim pred vrati in ne pustim nikogar noter, ali pa če mu vrata pred nosom zaklenem. Če pa pustim vrata odprta in nočem, da bi vsak noter prišel, bom zapisal »Prepovedan vhod«.

Jaz sem včasih kar »zaprepaščen«, ko slišim ali vidim, kako se naše razumništvo poslužuje tujih izrazov za reči, za katere imamo pristne domače besede in to prikladnejše, kakor so tujke.

Toda, sedaj sem tako v stranpot zašel, da je najbolje, če končam.

(Dalje.)

Spričevala Simona Gregorčiča *Spričevala Simona Gregorčiča*

Vsakokrat, ko sem listal po starih letnih izvestjih goriške gimnazije in ugotavljal po lokaciji šolski uspeh pomembnih Goričanov, sem si zlasti ob Simonu Gregorčiču želel, da bi mogel priti tudi do njegovih spričeval in videti, kako je uspeval v posameznih predmetih. Letos so mi prišla v roko. Po čudnem naključju so se ohranila — habent sua fata libelli! — in zdaj so last »Sedejeve družine« v Ljubljani. Ohranjena so spričevala od tretje do osme, tako da je vseh dvanajst. Papir, oblika, natisnjeno besedilo je do šeste tako, kot ga kaže ponatis spričevala iz tretje, ona iz sedme in osme pa so iz drugačnega papirja z vodnim tiskom v dnu, ki kaže prikrito enakopravnost vseh jezikov v bivši državi: Testimonium — Svědočtvo — Śviadectwo — Vysvedceni — Svědočva — Attestato — Testimoniu — Svidočanstvo — Spričevalo — Bizonyitvány — Zeugnisz..... Tako vodni tisk, vidni s pisavo vred je pa seveda samo nemški.

Mislim, da ustrežem ne samo dijaškemu naročniku »Mentorja«, temveč vsem, ki se zanimajo za življenje in delo Simona Gregorčiča, ako priobčim njegova spričevala v našem listu.

1. Ubožni list.

Ker je med spričevali in drugimi listinami ohranjen tudi »ubožni list«, navedem najprej njegove podatke, ki so za premoženjske razmere Gregorčičevega doma, ko se je šolal, pomembni. Po teh podatkih nam bo še bolj jasna pesnikova beseda: »bolj kot bogata si uborna,

preprosta selska hiša tja, pri čemer je gotovo mislil predvsem na svoj rojstni dom. Rubrike, ki so italijanske, so izpolnjene v nemščini. Ime, kraj rojstva in starost učenčeva: Gregorčič Simon z Vrsna, 15 let star.

Je vstopil v šolo in razred: Vstopi v IV. nižjegimnazijski razred.

Ime in bivanje staršev: Jernej in Katarina Gregorčič, živita oba na Vrsnem h. št. 17.

Premoženje: Posedujeta približno eno osmino grunta s skupno vrednostjo nepremičnin 1800 fl.

Znesek davkov: zemljiškega: 8 fl 22 kr; hišnega: 40 kr.

Število še nepreskrbljenih otrok — moških: 5, ženskih: 4.

Okolnosti, ki otežujejo staršem vzgojo otrok, zlasti vzdrževanje omenjenega sina: Pičli pridelek, ki se doseže z dragim obdelovanjem v tem strmem gorovju ležečega in obenem neznatnega sveta; znatno število otrok, katerih najstarejši je šele 16 let star; velika oddaljenost učenca od rojstne hiše itd. zelo otežuje staršem vzgojo otrok, zlasti vzdrževanje imenovanega, kar jim je skoraj nemogoče.

Ta ubožni list je napisal četrtošolcu Gregorčiču na Libušnjah 8. oktobra 1859, domači kurat Janez Ev. Zheru (Červ), potrdil ga je v Tolminu, kamor so Libušnje spadale v občino, župan Cazafura in še na glavarstvu so ga dne 10. oktobra pregledali in potrdili. Kakor vsako leto, je tudi leta 1859. potreboval to listino pri prošnji za oprostitev šolnine in nemara tudi kot prilogo, ko je prosil za Werdenbergovo ustanovo, ki jo je dobil po podatkih v izveštjih »St. E. 18/XI 1859 Zahl 17064« v znesku letnih 126 goldinarjev. Ta ustanova iz leta 1636. je bila v zvezi z deškim semeniščem. Kakor drugi Werdenbergovi štipendisti tudi Gregorčič tega denarja ni dobil nikdar v roke. Samo pobotnice je moral podpisovati, vsoto pa je obdržal zavod za stanovanje in hrano. Ali je bil Gregorčič od druge do četrte brezplačno v zavodu ali je kaj malega plačeval, bo težko ugotoviti.

2. Spričevala.

In zdaj k spričevalom!

Gregorčič je bil, kot vemo iz njegovega življenjepisa, v šolskem letu 1855/56 prvošolec. V izveštju sem ga iskal, a ga nisem dobil. V »Locationsliste der Schüler« so prišli samo tisti, »welche ein gutes Fortgangszeugnis erhalten haben«. O Gregorčiču pa je znano, da v prvi takega spričevala ni dobil, ker je padel iz matematike.

Kako se je postavil drugo leto 1856/57, ko je ponavljal? Odličnjak je bil, in sicer peti po vrstnem redu uspeha. Pridnejši ko on so bili: Faganel Štefan iz Vrtojbe, Mamič Jakob iz Grgarja, Koron Peter iz Batuj in Gregorič Jernej iz Prvačine — imena, ki jih pozneje v goriškem življenju ni bilo slišati.

Kakšne predmete so imeli v prvi in kdo jih je učil?

Verouka so imeli 2 uri in ga je učil katehet Respet; latinščine 8 ur, ki jo je učil prvi semester suplent Anton Diak, kateri je imel v razredu tudi 4 ure nemščine in 5 ure zemljepisa, drugi semester

pa je te tri predmete prevzel Ferdinand Gatti; matematiko je po 5 tedenske ure poučeval Filip Pauschitz; prirodopis pa po 2 uri — Blaž Kozenn, avtor znanega zemljepisnega atlanta, doma iz Hotunja pri Ponikvi, kjer se je rodil 14. jan. 1821., umrl 29. maja 1871. v dunajskem predmestju Hernalsu. Bil je duhovnik. Kot profesor je bil čemer in strog, kljub temu pa dobrega srca. Spočetka nasprotnik slovenskega narodnega gibanja, se ni v šoli nikdar poslužil slovenščine. Pozneje se je med moravskimi Čehi v Olomucu ogrel tudi za narodno stvar in postal zaveden Slovenec.

V drugi 1857/58 je imel Gregorčič iste profesorje razen Respeta, ki ga je zamenjal Andrej Marušič, in J. Šolarja, ki je učil nemščino. Razred je dovršil z odliko in dosegel v lokaciji drugo mesto. Pred njim je bil le še Koron Peter.

Ako so se izgubila spričevala iz teh dveh razredov, o prvošolcu in drugošolcu Gregorčiču ne bo mogoče dobiti točnejših podatkov.

Zdaj pa pogledjmo lepo po vrsti ohranjena spričevala! Zglavij, kolikor so na vseh enaka kakor na ponatisu spričevala drugega semestra iz tretje, ne bom navajal.

V tretji je dobil prvi semester šolskega leta 1858/59 spričevalo prvega reda z odliko in bil po lokaciji med 32 učenci prvi.

Vedenje: popolnoma primerno. Pazljivost: napeta. Pridnost: vztrajna.

Uspehi v posameznih učnih predmetih:

Verouk: odlično (vorzüglich) — Andrej Marušič. Latinski jezik: Prav dobro (Sehr gut) — Hohenwarter. Grški jezik: prav povoljno (sehr befriedigend) — Kott. Nemški jezik: prav dobro (sehr gut) — J. Šolar. Slovenski jezik II. kurz: prav dobro (sehr gut) — J. Šolar. Zgodovina in zemljepis: odlično (vorzüglich) — F. Gatti. Matematika: prav dobro (recht gut) — Leitgeb. Prirodoslovje: prav dobro (sehr gut) — Leitgeb.

Zunanja oblika pismenih izdelkov: skrbna. — Zamude nobene.

Spričevalo je datirano 19. aprila 1859. Podpisan razrednik: dr. H. Leitgeb, ordin., vidiral Franz Schaftenhauer, Directionsverweser.

Nekoliko pripomb! V Gregorčičevih časih in pozneje so v spričevalih in v letnih izveštjih označevali učence glede uspeha po vrstnem redu — lokaciji. V izveštju niso bili odličnjaki samo debelo tiskani, temveč razvrščeni tudi po uspehu. Odličnjakom so sledili v navadnem tisku drugi. Čim bolj je bil kdo proti koncu, tem slabše je izdelal... Glede redov: Vsak profesor je vpisal sam red v spričevalo in se podpisal. Način vpisovanja — ali je red zapisal z veliko ali z malo začetnico — je imel tudi svoj pomen. Prav tako so morali razlikovati oceni »sehr gut« in »recht gut«. Kar se tiče slovenščine, je treba omeniti, da so jo na goriški gimnaziji že pred 1848 učili neobvezno v posebnih tečajih za vse dijake, ki so se prijavili, leta 1850. se je pa uvedla slovenščina v prvi razred kot predmet s 3 tedenskimi urami, od leta 1853. pa so bili za vse razrede od tretje do osme trije obvezni tečaji (kurzi) z 2 tedenskima urama, medtem ko so v prvih dveh ostale po 3 tedenske ure, kot pravi poročilo v »Novicah« 1860 str. 92

in. 107. Ker je Gregorčič torej že dve leti obiskoval slovenščino, je v tretji prišel v »II. kurz«. Šolsko leto so začeli z novembrom in prvi semester je trajal, sodeč po datih iz Gregorčičevih spričeval, do velike noči v marcu ali aprilu.

Kakšno je bilo spričevalo drugega semestra, kaže faksimile. Vidimo, da se je popravil v grščini, latinščini, v verouku je red z veliko pisan in »recht« v matematiki in prirodoslovju je postal »sehr«. V razredu je ostalo le še 30 učencev in med njimi je bil prvi odličnjak. Grščine ni učil več Kott, temveč C. Holzinger, ki je postal ta čas direktor. Spričevalo je datirano 13. avgusta 1859 — edino izmed vseh tako zgodaj. Najbrž so zaključili šolsko leto to pot pred koncem meseca zaradi vojne v Italiji.

Spričevalo četrtega razreda l. 1859/60. označuje Gregorčiča prvič kot stipendista, ki je izdelal prvi semester z odliko in je med 28 učenci prvi. Vedenje je ostalo primerno, pazljivost napeta in pridnost vztrajna.

Verouk: prav dobro — Marušič. Latinski jezik: prav dobro — R. Prettner. Grški jezik: odlično — Trojanschek. Nemški jezik: Prav dobro — Hohenwarter. Slovenski jezik 3. kurz: prav povojno — J. Šolar. Zgodovina in zemljepis: odlično — F. Gatti. Matematika: prav dobro — R. Prettner. Prirodoslovje: prav dobro — Pauschitz.

Zunanja oblika pismenih nalog: skrbna. Zamud nič. Spričevalo je datirano 3. aprila 1860. Razrednik je bil Roman Prettner, direktor C. Holzinger.

Tudi drugi semester je ostal odličnjak in bil med 26 učenci prvi. Vedenje, pazljivost in pridnost: isto kot prvi semester.

Verouk: Odlično (Vorzüglich) — Marušič. Latinski jezik: Odlično (Vorzüglich). Grški jezik: Izvrstno (Ausgezeichnet) — Steiner. Nemški jezik: prav dobro — Hohenwarter. Slovenski jezik 3. kurz: prav povojno — J. Šolar. Zgodovina in zemljepis: odlično — F. Gatti. Matematika: prav dobro (recht gut) — R. Prettner. Prirodoslovje: odlično — Pauschitz. Zunanja oblika pismenih nalog: prav skrbna. Zamude nobene.

Spričevalo je datirano 31. avgusta 1860. Podpisan je razrednik Steiner, ki je drugi semester učil latinščino in grščino, in ravnatelj Holzinger. Gimnazijski žig ima legendo: Caes. reg. gymnasium academ. — Goritiense.

Ako primerjamo obe spričevali iz četrte, vidimo, da se je drugi semester popravil v verouku, latinščini, grščini in prirodoslovju, v matematiki pa je za spoznanje popustil, ker je dobil »recht gut« in ne več »sehr gut«, v drugih treh predmetih pa je red prvega semestra obdržal. Čudno je, da je to leto ocenjen iz slovenščine izmed vseh predmetov — najslabše, samo: sehr befriedigend.

Tako smo videli, da Simon Gregorčič po prvem neuspehu, ki ga je bila kriva prvič v prvi šoli matematika, ni obupal. Ponavljal je in postal odličnjak ter se povzpел do prvega mesta med svojimi sošolci in s takim uspehom prekoračil tudi »oslovski most«, kot so včasih imenovali četrty gimnazijski razred.

(Dalje.)

Poletje šole in ljubezni

Povest iz športnega življenja.

I.

čitelj brezmotornega letanja Stane Razhudnik se je prebudil na vse zgo-
daj in se tako pretegnil v postelji, da bi jo bil skoraj razrnil. Nič kaj
dobro ni spal, kajti prejšnji dan je bila nedelja in pod njegovo sobo,
kjer so gostilniški prostori, so pozno v noč razsajali. Do polnoči sploh
ni zatisnil očesa in po glavi so mu rojile najrazličnejše misli. Zaradi
utrujenosti pa nobene ni premislil do konca in to ga je jezilo. Ko je sedaj po-
gledal na uro, so ga oči tako zasklele, da si jih je moral pomencati.

Ura je bila šele tri četrti na tri in v sobi se je komaj jelo svetlikati. Stane
je za trenutek pomislil, če naj takoj vstane, ali naj še malo poleži. Da bi svoje
fante že zdaj pometal s postelj, se mu je vseeno zdelo malo preneumno, če bi pa
še malo poležal, se je bal, da bi spet zaspal in se potlej prekasno zbudil. Zaradi
tega je vstal, se še enkrat pretegnil, tako da mu je počilo v vseh sklepih, nato
pa je v samih hlačah stekel po stopnicah skozi kuhinjo, kjer je dekla ravno
kurila, na dvorišče in se pri koritu do pasu umil v ledeno mrzli vodi.

Ko se je vrnil v sobo, ga je po vsem telesu stresal mraz, kajti zgodnje jutro
je bilo neobičajno mrzlo. Stane je po tem vedel, da bo dan zelo vroč. Tako so
mu vsaj pripovedovali stari možaki domačini in tudi sam se je že večkrat pre-
pričal o zanesljivosti krajevnih vremenskih napovedi, odkar hodi vsako leto med
počitnicami s svojimi študenti in njihovimi »ptiči« iz mesta sem gori in jih po
hribih uči letenja. Zaradi tega se ni prav nič več pomišljal, da ne bi šel buditi
zaspancev. Medtem ko se je oblačil, se je bilo že popolnoma zdanilo in na nebu
ni bilo najmanjšega oblaka.

Ko je šel ponovno skozi kuhinjo, je dekla že kuhala zajtrk. »Ste že pridni,
Mici! Kar pohitite, bom zaspance takoj spravil pokoncu!« Nato je z odločnimi
koraki premeril prostrano dvorišče, stekel po stopnicah sosedne zgradbe v prvo
nadstropje in odtod po hodniku do obeh sob, kjer so njegovi učenci še vsi spali,
kakor bi jih ubil.

»Klade zaspame, vam bom že pomagal,« si je mislil in poreden nasmeh mu
je zaigral okrog usten. Postavil se je med vrata, ki so vodila iz ene sobe v drugo,
in zakričal na ves glas: »No, ali bo kaj?« Mislil je, da jih bo prestrašil, a fantiči
so spali tako trdno, da jih ne bi prebudil, če bi jim s kanonom streljal v postelje.
To ga je ujezilo. Pograbil je kebel vode, ki je stal za vrati v prvi sobi, in
neusmiljeno polil prvega, ki mu je bil najbližji.

Revež, ki ga je to doletelo, bi bil kmalu utonil. Planil je pokoncu, prestrašeno
pogledal okrog sebe in lovil sapo. Kot bi trenil, je hotel z vsemi štirimi hkrati
skočiti iz mokre postelje, a čakala ga je že druga smola: imel je zvezane noge.
In prav tedaj, ko se je uprl z rokami ob stranico, da bi stopil na tla, je izgubil
ravnotežje in scela telebnil s postelje. Tedaj pa je nastala v spalnici prava revo-
lucija: nog namreč ni imel zvezanih samo ta mož, ki je ves moker ležal na tleh,
temveč se je vrv vlekla od postelje do postelje. V trenutku je bila pokoncu vsa
spalnica in drug drugega so zmerjali. Sprva so leteli po sobi samo »osli«, »biki«,
»voli« in še druga imena živali, ki so tem vrstam podobne, ker pa ni bilo v vedno

večji zmešnjavi prerivanja zaradi povezanosti z vrvjo ne konca ne kraja, so začele frčati nad posteljami najprej copate, nato pa še gojzerji najrazličnejših števil, ki so ponajveč imeli za tarčo skuštrane glave.

Stane je gledal vsesplošno zmešnjavo in oglušujoče vpitje in ni vedel, ali naj se smeje ali jezi. Spoznal je, da je naredil veliko neumnost, ker ni prej dobro pogledal okrog postelj, kajti kaj takega so mu že ponovno naklepali in jih potem zlepa ni mogel ukrotiti. Od divjega hrušča in trušča se je prebudila še sosednja soba. Sedaj je postalo vpitje in krohotanje toliko, da bi ne bilo mogoče tudi grmečega Boga slišati. Na balin ostrizeni Korel Podrekar iz Šiške, ki je bil dolg in tanek kot fižolova prekla in so mu tovariši zaradi njegove postave vzdeli priimek »Slika«, se je v vsej svoji smešnosti pojavil med vrati in se kar vil od smeha.

»Ti preklemana ‚podoba‘, to si prav gotovo spet ti ućesnil! Pa le čakaj, jo boš že ob priliki skupil, ko sam ne boš vedel kdaj!« ga je nahrulil največji lenuh vse skupine, kakor hitro ga je zagledal. S tako silo je poslal proti njemu okovan gojzer, da se je komaj izognil.

»Nikar se ne repenči, revše! Če meriti ne znaš, se rajši hitro obleci, da bomo šli prej na delo,« ga je zavrnil Slika in mu obrnil hrbet. »Alo, otroci, le hitro se napravite, sonce bo vsak čas zunaj!« je zaklical v svojo sobo in se nato zakrohotal: »Nocoj sem jim dal popra, kaj?«

Stane je prav dobro vedel, da ne bi v tej zmešnjavi vsa njegova učiteljska avtoriteta prav nič zalegla, zato mu ni ostalo drugega, kot da se je začel še sam smejati in se šaliti. Njegovi mlajši tovariši, ki jih je učil brezmotornega letanja, so ga morda prav zaradi tega imeli radi, ker je bil tako tovariški in se je pustil celo tikati vsakemu.

Po rodu je bil pristna ljubljanska srajca. Z materjo, ki je bila vdova po sodniku, sta imela v mestu skromno stanovanje in se jima je kar dobro godilo. Pred tremi leti je končal srednjo šolo, potem pa se je vpisal na tehniko. Ker pa so ga vedno bolj mikala letala, je pustil vse študije in se popolnoma posvetil letalstvu. Med prvimi je bil, ki je naredil izpite za pilota na brezmotornem letalu. To mu je pozneje, ko se je začel ta šport vedno bolj širiti, prineslo učiteljsko mesto pri brezmotorni skupini na Blokah. Od tedaj sta s tovarišem Julčetom, ki je bil nekoliko starejši od njega in je tisto leto končal študije na tehniki, hodila vsako leto sem gori s svojimi učenci in delila z njimi radosti in bridkosti letalskega življenja.

Julče tisto jutro še ni bil vstal in Stane se je moral sam truditi, da je razposajene fante spravil v red in jih pripravil do tega, da so se hitro umili in napravili.

Že pred pol štirimi so sedeli pod košato lipo na prostranem dvorišču pri mizi. Vsak je imel pred seboj na krožniku veliko goro zabeljenih koruznih žgancev, ki so jih pomlatili, kakor bi trenil. Takoj nato so se odpravili proti lopi na vrtu, kjer so imeli letala, izvlekli enega teh ptičev na prosto, ga naložili na kolea in jo udarili z njim proti Bradatki.

Sonce je bilo pravkar vzšlo izza hriba in rosa v travi se je zalesketala v mavričnih barvah. V Nemški vasi se je že kadilo iz dimnikov, pod Peščenkom pa so se vlačile tanke meglice. Od Loze je pihljaj komaj zaznaten veterc in zrelo žito je valovilo v zlatu. Vse je bilo tiho, samo tam nekje za Faro se je od časa do časa čul dolg vrisk koscev, ki so na župnikovem Vidmu podirali prezrelo travo, na nekem dvorišču v Novi vasi pa so kokodakale kurice.

Fantje, ki so vlekli letalo čez ornice, so bili kar najboljše volje. Še zdaj so se smejali na račun jutrnje šale z vrvjo in drug drugega priganjali, naj se vendar malo upre in porine. Sicer res ni težko takole brezmotorno letalo, komaj dobrih osemdeset kil ima in bi ga po ravnem dva prav zlahka vlekla, a zakaj ne bi delali vsi? Če drugega ne, vsaj držati mora vsak za krila, dva pa se postavita spredaj, kjer je rep, držita letalo od tal in ga vodita. Tako je zmerom in tako je moralo biti tudi tisto jutro.

Smešno je bilo gledati mestne fantiče, ki niso bili nikdar navajeni prijeti za kakšno delo, kako so bili napravljeni. Na prvi pogled bi jim nihče ne prisodil drugega, kot da so jih zgubili cigani. Nihče ni imel na sebi drugega, kakor kakšne prav zašite hlače, ne, mehč, kot pravijo na Blokah pumparicam, nekateri pa so bili kar v samih športnih hlačkah. Bosi so otresali mrzlo roso in sonce, ki je v tistih dneh kar od sile pripekalo, jim je tako ožgalo hrbte, da so bili rjavi kot mravljinici.

Prišli so že na oni kraj Sušice, ko jih je dohitel Stane, ki je moral še navsezgodaj napisati pismo za vodstvo v Ljubljani. Zapazil je namreč, da v lopi ni več vezanih plošč, ki so potrebne za popravilo poškodovanih letal, in moral jih je še nocoj dobiti po avtobusu, kajti Bog vedi, če ne bo prav danes spet kateri tako neroden, da bo kar na vsem lepem tako neumno počenil ob pristanku, da bo kaj zlomil pri letalu.

»Kaj se pa tako vlečete kot megla brez vetra? Le malo hitreje stopite, da bomo vsaj zdaj nekaj naredili, ko je še hladno. Saj veste, da se v vročini nikomur nič ne ljubi in bi samo za grmom ležal,« jih je začel priganjati, ko jih je dohitel. Da bi pozabili neumnosti, je začel peti letalsko himno. Vsi so mu pritegnili. Iz mladih grl je zadonela sveža pesem, polna mladeniškega zanosa in poguma:

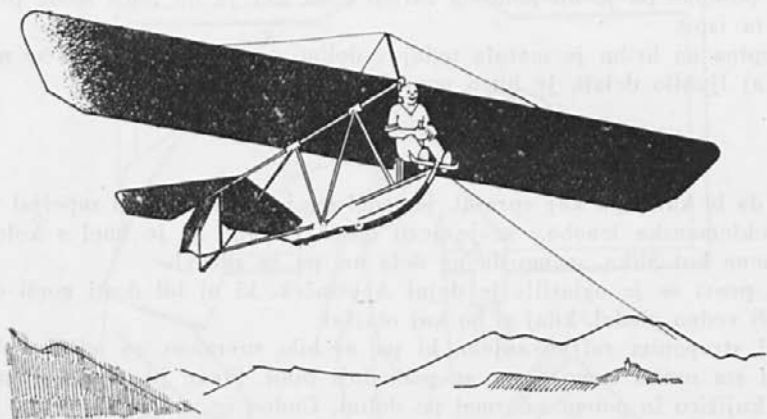
Ker nam Bog ni dal peroti,
ko ustvaril je ljudi,
v hrepenenju po lepoti
dali smo si jih sami.

Pesem je bila vedno glasnejša in fante, ki so žarečih lic vlekli letalo mimo zrelih žit, je vse prevzela. Zdaj je bila resno umirjena in veličastna, zdaj spet po fantovsko razposajena in šaljiva. Ljudje, ki so tudi že v zgodnjem jutru delali po polju, so prestajali z delom in se ozirali za mladimi fanti in zmajevali z glavami, češ: »To se jim pa res hoče! Človek gleda, kdaj se bo spočil, ti, ki bi lahko počivali, se pa s to svojo ropotijo pretezajo po hribih!«

Seveda, ljudje so ljudje in ne vedo, kaj se pravi letati in kolik užitek je v tem. Najhuje je bilo sicer prvo leto, ko so se poleg drugega tudi neprestano jezili, češ da bodo ti mestni paglavci poteptali vso travo po hribih in pokončali vse njive, toda letalci so se z njimi kmalu pobotali, ker so vso škodo pošteno plačali in dali sem pa tja tudi za liter vina, kar se je kmetom nad vse dobro zdelo. Polagoma so se jih ljudje tako navadili, da so od njih prevzeli še marsikakšno navado. Tako na primer so fantje, ki so sicer v največji vročini kosili oblečeni, sedaj po zgledu letalcev enostavno delali brez srajc po polju, kljub temu, da so se stare mamice, ki so hodile k maši, na vso moč razburjale nad takim početjem. Ščasoma pa so se tudi one navadile na vse to in letalci in kmetje so živeli med seboj v najlepši slogi.

Ko so privlekli letalo do vznožja, je pesem utihnila. Počasi je šlo navzgor, kajti pretegniti se kljub vsemu navdušenju nihče ni hotel. Na položnem grebenu

so obstali in pripravili letalo za prvi polet. Tudi pri tem so si popolnoma natančno razdelili delo. »Slika«, ki je bil najhitrejši, je pograbil vrečo na kljunu letala in izvlekel iz nje železno palico, kladivo in sprožilec. Palico je zabil globoko v zemljo, pritrdil nanjo sprožilec in čakal nadaljnjih povelj. Drugi so postavili letalo na pravo mesto in se porazdelili na oba konca sprožilne vrvi, tako da so bile moči enake. Na desno stran so šli rdečelasi Nace Poženel, ki so mu dejali »Cipajs« in so njemu na čast krstili tudi eno izmed letal, ki ga je prejšnje leto tako dodobra uničil, ko je priletel z njim na desno krilo proti zemlji, da so ga

morali vsega prenoviti; vseh muh polni Jože Štefin, ki je hodil osem let v nižjo šolo in je bil na to zelo ponosen, in lepi Milče Potočnik, znan pod imenom »Srček«, ker je zvečer rad trubaduril po vasi in podnevi mežikal brhkim Bločankam, ki so delale po njivah. Na levi pa so se zbrali Miha Berdajs, ki je imel kot vrana črne lase in kot zamorec temno polt, na katero je bil zelo ponosen in je rad lagal, da je bila njegova stara mati doma iz Abesinije, ki so jo ravno v tistem času pohrustali Italijani, in so mu zaradi tega porogljivo dejali »Abesinček«; nad vse leni in kot polh debeli Marijan Savnik, ki se je zjutraj najbolj razburjal zaradi Podrekarjeve lumparije in pometal po sobi vse pare čevljev, ki jih je premogel, Korel pa jih je pred zajtrkom marljivo zbral in jih potem skril na stranišče, in marljivi Zaplotnik Cene, ki je bil od vse skupine edini neoporečen in mu celo najbolj strupeni zafrkljivci niso mogli z nobeno stvarjo do živega. Ta je svojo stvar jemal zelo resno in je še ponoči v sanjah govoril o letalih.

Ker je bilo Stanetu nekoliko hudo, da je tako neusmiljeno polil Pepčka Šviglja, je odločil njemu prvi let. Ker je bil Pepček že v postelji preveč moker, se mu potem ni zdelo vredno, da bi se še posebej umil, vendar je zdaj, ko se je privezoval na letalo, Stanetu vse odpustil in zato bistro gledal, ko mu je dajal navodila, kako naj leti in kam naj sede. Preden je Stane dal povelja za odlet, je Pepček iz previdnosti preizkusil višinsko in smerno krmilo in se tudi prepričal, če v redu delujejo krilca. Ker je bilo vse v redu, je začel Stane poveljevati: »Na mesta! Pripravljeni! Naprej! Teci! Spusti!« Ob zadnjem povelju je Slika potegnil za sprožilec in gumijasta dvodelna vrv, ki so jo fantje v teku krepko nategnili, je povlekla letalo za seboj, da se je dvignilo v zrak in je vrv sama od sebe odpadla.

Vse je bilo radovedno, kako bo letel Pepček, in napeto so gledali za letalom, ki je po zraku drselo proti dolini. Pepček je vodil letalo z vso gotovostjo in videlo se je, da ga popolnoma obvlada. Lepo kot vrana je sedel prav na tisto ornico, ki mu jo je odkazal Stane. Ta trenutek je Stane pritisnil na svoj časomer in povedal: »Letel je dva in trideset sekund in napravil izpit A.«

»Aaaaaa!« so tedaj od prvega do zadnjega zavpili na vse grlo in na ta način sporočili tovarišu v dolini veselo novico. Pepček se je kar topil od sreče, ko je izvedel za uspeh. Ze je v duhu gledal, kako se bo postavljaj, ko bo nosil v gumbnici belega ptiča na sinji podlagi, znamenje svojega prvega letalskega izpita. Še prav posebno pa je bil ponosen zaradi tega, ker je bil letos sploh prvi, ki je naredil ta izpit.

Skupina na hribu je morala tedaj v dolino po letalo. Slika, ki se mu danes ni nič kaj ljubilo delati, je hitro pograbil kolca in zapel:

»Kolca gori, kolca doli,
kolca so namazana...«

Ne da bi katerega kaj vprašal, je sedel nanje in se spretno zapeljal v dolino.

»Preklemanska lenoba,« se je jezil lenuh Savnik, ki je imel s kolci docela iste namene kot Slika, »samo da ne dela ne, pa je zdrav!«

»No, pravi se je oglasil!« je dejal Abesinček, ki ni bil dosti gorši od njega in je tudi vedno gledal, kdaj si bo kaj olajšal.

Med strupenim zafrkovanjem, ki pa ni bilo sovražno, so odšli v dolino in na hribu sta ostala samo Stane in prihodnji pilot. Stane je zapisal Pepetov čas v svojo knjižico in potem zastrmel po dolini. Čudno se mu je zdelo, da je bil že tolikokrat na tem hribu, pa ni še nobenkrat opazil tega, kar je nenadoma zagledal zdaj. Dober kilometer pod njim v dolini je ležala vas, okrog nje pa so se vse njive, ceste in grički strinjali v čudovito lepo skladje, ki je imelo obliko velikanske zvezde. Stane je dolgo časa strmel v to sliko in lepa pokrajina, kjer se je tako rad mudil vsako leto med počitnicami, se mu je še bolj priljubila. V ozadju sta se ponosno dvigala Blošček in Županšček, nekoliko bolj vstran je kipel pod nebo Snežnik, okrog in okrog doline pa se je v davnih časih spletel venec golih in z lepo travo poraslih okroglih hribov, ki so kot nalašč ustvarjeni za brezmotorno letalstvo. Ob vznožju teh hribov pa so prav na gosto raztresene drobne vasice, po vrhovih pa bele cerkvice, ki jih je skoraj brez števila.

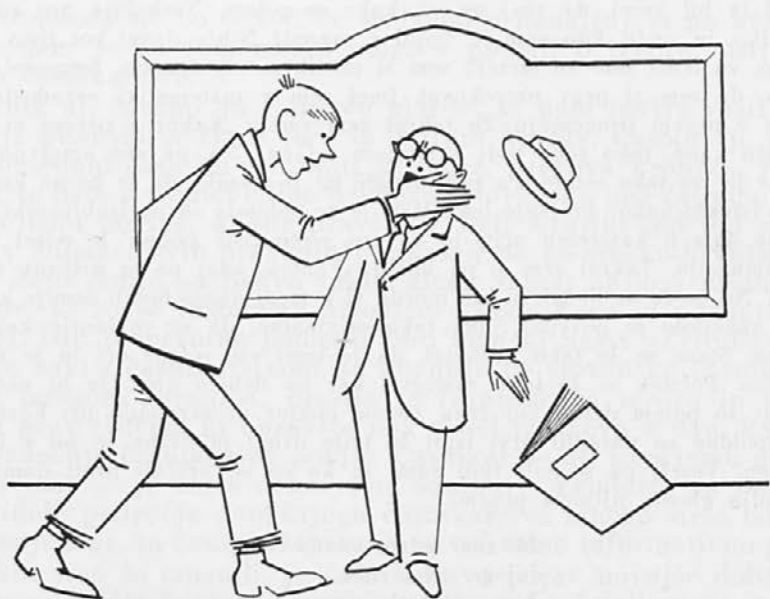
Nenadoma je postal Stane pozoren na nekaj drugega. Sonce, ki je bilo že visoko na nebu, je že zdavnaj popilo vso roso in nebo je dobilo v zgodnji jutrnji pripeki neko nedoločeno barvo, ki ni bila niti sinja niti siva. Veter, ki je zjutraj rahlo vel od zahoda, je popolnoma potišal, in vetrokaz, ki so ga imeli letalci pritrjenega na največji bukvi vrh Bradatke, se je povesil, da ga kljub njegovi rdeči barvi ni bilo mogoče več opaziti. V tej tišini sta se od nekje vzeli dve postolki, ki sta začeli tam nad cesto v Velike Bloke krožiti in se dvigati vedno višje, ne da bi kaj trepetali s krili.

Stane ju je kar požiral z očmi in je strmel toliko časa za njima v višino, da sta mu končno izginili iz pogleda. Kmalu za tem pa se je začel dvigati nad cerkvijo sv. Janeza na Studenem prav majhen oblaček, ki je postajal večji in večji in se nazadnje razrasel v velikansko belo kopo.

»Termika!« je spreletelo Staneta, da mu je kar zagomazelo po žilah. O, če bi mu bilo dano, da bi zdaj sedel v letalu, ki ga je s tolikim trudom in žrtvami zgradil letos pozimi v Ljubljani s svojimi fanti, to bi zdaj jadral kot oni dve

postolki in preskakoval iz enega oblaka na drugega! Toda kaj, letalo je še v Ljubljani in Bog vé, kdaj bo opremljeno z vsemi instrumenti in sposobno za prvi polet.

Stane je gledal za oblaki in se tako zatopil v svoje sanje, da sploh ni opazil, kdaj so se fantje vrnili iz doline z letalom. Ko so spustili naslednjega pilota, se je spet zatopil v svoje sanje in zaklel se je v srcu, da mora biti prav on tisti, ki bo postavil v državi nov rekord v jadranju z brezmotornim letalom.

Fantje so vse dopoldne pridno delali in ko so okrog devetih prišli že petnajstič na hrib, je Slika razodel, da je strašno truden in lačen, da pa ne bi imel prav nič proti temu, če bi za kratek čas posedeli in se malo odpočili. Ker se je s tem strinjal tudi Stane, so sedli v senco širokih kril in Slika je spet povzel besedo.

»Veste kaj, pobje? Vi lepo malicajte, če je kateri kaj prinesel s seboj, jaz, ki sem revež, vam bom pa zaradi boljše prebave povedal kakšno zgodbo iz mojega življenja, da se boste malo prerahljali. Ste vsi za to?«

»Veš, da,« se je oglasil eden. »Kar pripoveduj, boš že dobil kaj za pod zob potlej, če bomo videli, da je bilo vredno poslušati.«

Slika se je naredil kar moči važnega in je začel pripovedovati v najčistejši šiškarščini: »Tako vam povem, pobje, da sem jaz prav za prav po krivici hodil skoraj tri leta v drugo šolo. Že takrat sem bil precej visoko nasajen in ker sem bil že v drugi šoli, sem mislil, da imam nad prvošolčki vso oblast. No, pa sem nekega dne po drugem tromesečju — takrat smo dobivali spričevala še trikrat na leto — priletel med odmorom k slugi po žemlje in zagledal gredoč nekega prvošolčka, ki je stal v veži s klobukom na glavi in zijal kot štor na oglasno desko. Pograbila me je sveta jeza, da se tako majčkeno fante, ki meni še do popka ne sega, tako nemarno obnaša v šoli, in ker ni bilo v bližini nobenega

profesorja, ki bi ga na to opozoril, sem sklenil, da bom kar jaz opravil namesto njega. Stopil sem prav energično do njega in mu prisolil tako zaušnico, da ga je kar zavrtelo in mu odneslo klobuk prav do vrat. 'Ti, mulec', sem rekel, 'kaj ne veš, da moraš biti v šoli razkrit?' Takrat se ti pa tisto fante še enkrat obrne in se ti take znebi: 'Sapralinska irhovina, te bom tako ubrisal, da te bo sluga z žlico strgal s stene!' Ravno sem se mislil zakrohotali nesramnemu pobčku in mu še eno prisoliti, pa sem zagledal, da drži v roki dnevnik. Tako me je pogrelo, da sem se kar za ušesom popraskal. Meni nič, njemu nič sem jo odkuril v razred in bil vesel, da vsaj ne ve, kako se pišem. Naslednjo uro smo imeli matematiko, in veste, kdo vam je stopil v razred? Nihče drugi kot tisto fanté iz veže. 'No, za letos sem že mrzel', sem si mislil, in ob drugem tromesečju se je pokazalo, da sem si prav prerokoval. Imel sem v matematiki nezadostno, prav tako kot v prvem tromesečju. Že takrat sem vedel: 'Kakor v prvem in drugem tromesečju kane, tako rado tudi v tretjem ostane.' No, pa sem imel popolnoma prav, ker je res tako ostalo. Pa tudi drugič mi je kazalo, da se bo na koncu leta vse tako izteklo kakor prejšnje leto. Mati je že opletala okrog ljubljanskih pekov, da bi me dala h kateremu učiti, je na vso srečo tisti 'pobek' le odšel na neko drugo gimnazijo. Takrat sem si pa mislil: 'Fantek, zdaj pa le pritisni, če nočeš biti pek!' No, in če ne bi bil, bi bili morda vi k meni danes hodili žemlje kupovat.

To anekdoto je povedal Slika tako originalno, da so se fantje kar valjali od smeha. Stane se je tako krohotal, da je imel vse solzne oči in je dal Sliki vso malico. Počitek se je tako raztegnil kar na debelo uro. Da bi nadomestili zamujeno, so potem delali kot črna živina, dokler ni zazvonilo pri Fari poldne. Tisto dopoldne so naredili prvi izpit še trije drugi in Stane je bil s fanti res zadovoljen. Veseli pa so bili tudi sami in ko so se vračali proti domu, se je preko polja glasila njihova pesem:

»Mi smo srčna, mlada četa
sinjega neba višin,
vžiga nas ljubezen vneta
do narave krasotin,
kliče domovina sveta,
vsak je njen ljubeči sin!«

(Dalje.)

FRANCE VODNIK:

O izvoru, ustroju in pomenu časnikarstva

Med vsemi iznajdbami novega veka je nedvomno najpomembnejši tisk. To se je pokazalo že zelo zgodaj, ko je namreč postal tisk ne le pospeševalec v razvoju znanosti in književnosti, ampak tudi predvsem izborno sredstvo za njuno popularizacijo. Še veliko večjega pomena pa je tisk v novejši dobi, ko se je razvilo časnikarstvo, ki je dandanes nedvomno najbolj razširjena in tudi najbolj zaželena oblika tiska.

Danes že ni menda človeka, vsaj v kulturnejših pokrajinah, ki bi ne bil naročnik ali pa vsaj bralec katerega koli časopisa. Mnogim je postal časopis skorajda prav tako potreben kakor vsakdanji kruh ter jim je pogosto ne le informativno glasilo, ampak tako rekoč edina duševna hrana. Že samo iz tega dejstva velike potrebe in razširjenosti lahko zaslutimo velikanski pomen, ki ga ima časopisje v današnjem življenju. Njegova moč in vpliv na javno mišljenje sta tako velika, da so ga krstili za sedmo velesilo sveta.

Zato menda ne bo odveč, če se bomo v nadaljnjem na kratko in kolikor nam je na tem mestu mogoče poučili o izvoru, ustroju in pomenu časnikarstva.¹

Časnik ali časopis je v bistvu glasilo, ki nam javlja vesti ali pa novice iz bližnjih, a zlasti tudi iz daljnih krajev. Časopis je potem-takem ogledalo časa ali morebiti še bolje, njegova kronika. Zato je za te vrste liste v resnici edino primerno slovensko ime časopis, časnik ali kvečjemu novine, kakor pravijo v Beli Krajini (od tod raba te besede v Župančičevih prevodih!), nikakor pa ne srbsko-hrvaški izraz nóvine. Zelo dobro so bistvo takih glasil zadeli naslovi naših prvih časopisov, ki so se imenovali »Novice« (Vodnikove in pozneje Bleiweisove). Isto je prvotno pomenil tudi nemški naziv »Zeitung«. Tisti pa, ki se bavi s časnikarstvom, se imenuje po slovensko časnikar, ali s tujim izrazom žurnalist. Beseda je francoskega izvora in pomeni prav za prav tistega, ki opravlja nek posel iz dneva v dan, kar prav dobro označuje časnikarjev poklic. Časnikar — ali kvečjemu novičar, a ne novinar — je zares neke vrste »dninar«. Vendarle pa je, kakor bomo videli, področje današnjega časnikarstva mnogo širše od pravkar omenjenega, in časopis že davno ni več samo informativno glasilo.

Kakor smo že omenili, je časnikarstvo pojav novejšje dobe. Vendarle pa so ljudje že davno pred iznajdbo tiska želeli novic in so jih tudi dobivali. Tako je znano, da so imeli na primer Rimljani tako imenovana acta diurna in acta urbis: to so bila uradna obvestila vlade ali senata, ki so bila napisana na tablice iz mavca in ki so jih razstavljali v Rimu — podobno kakor razobešamo dandanes plakate —, ali pa jih nosili iz kraja v kraj in brali ljudstvu. Tako uradno glasilo so imeli oziroma imajo dosihdob tudi Kitajci, katerih »Kigh-pa« izhaja že od osmega stoletja dalje.

Nedvomno smemo v teh in podobnih pojavih že videti zarodek in prvotne oblike časnikarstva, ki se je pozneje z iznajdbo tiska, pa seveda tudi z raznimi drugimi tehničnimi pripomočki dvignilo do višine današnjega obsega. Semkaj moramo šteti tudi pisma, ki so že v starem veku bila posameznikom vir novic iz raznih krajev, od koder so jih jim pošiljali prijatelji in znanci. V tem pogledu so posebno zanimiva pisma srednjeveških trgovcev in učenjakov, ki so po navadi obsegala tudi »novice«, ki so se na ta način razširjale iz kraja v kraj. Zanimivo pa je, da so tudi prvi časopisi, ki so začeli izhajati že v dobi tiska, bili pisani in ne tiskani. Vzrok za to je bilo v prvi vrsti

¹ Kdor se podrobneje zanima za to vprašanje, mu priporočam knjigo: Karl Bücher, *Gesammelte Aufsätze zur Zeitungskunde* (Tübingen, 1926).

omejeno število bralcev, tako da se tiskanje ni izplačalo. Taki pisani časopisi so bili v začetku novega veka običajni v vseh večjih mestih Italije, Nemčije, Francije, Anglije in drugih dežel. »Raznašalec« je bila tedaj po večini pošta, ki je imela nekaj časa »novičarstvo« tako rekoč v zakupu. Naročniki so bili po večini knezi in državniki, mestni svetovalci in trgovci, višja duhovščina, plemstvo in sploh privilegirani stanovi. Nasprotno pa so za ljudstvo izhajali od časa do časa — če se je pač kaj izrednega zgodilo — že tiskani, tako imenovani »lističi«, katerih posebnost je bila, da so bile njihove »novice« pogosto sestavljene v vezani besedi. Sicer pa so prinašali ti listi novice in poročila o kronanjih, porokah in pogrebihi visokih osebnosti, o bitkah in raznih oblegah — tak dogodek je bila na primer bitka pri Lepantu 1571 —, dalje o umorih in usmrčitvah, o vladarskih obiskih, nebesnih prikaznih, kugi, požarih in podobnem. Do izraza pa je prišlo tudi ljudsko naziranje: veselje in žalost, upanje in pritožba, ljubezen in sovraštvo, slavospevi in zasmehovanje. Ne smemo pozabiti, da je bila to doba velikih socialnih, političnih in verskih bojev.

Časnikarstvo, kakor ga pojmuje danes, pa se je začelo razvijati šele v sedemnajstem in osemnajstem stoletju, ko so prišli prvi dnevniki, tako v Nemčiji (Leipziger Zeitung, 1660), v Angliji (Daily Courant, 1702) in v Franciji (Journal de Paris, 1777). Toda ti časniki so bili ne le osamljeni, ampak tudi skromni. Kam pa bo šel nadaljnji razvoj, se je najprej pokazalo v Angliji, kjer je časopisje že v osemnajstem stoletju poleg poročevalske službe začelo gojiti tudi kritiko javnega življenja. Splošen razmah je doseglo časopisje po francoski revoluciji, ki je pomenila važen preokret v kulturnem, socialnem in posebno tudi v političnem življenju Evrope. To je tudi vzrok, da je časopisje, ki je bilo sprva namenjeno v prvi vrsti vsakovrstni informaciji, to je objavi novic o raznih dogodkih, postalo tudi pomemben organ političnega in vobče javnega življenja. V tem razvoju sta bila važna mejnika tudi letnici 1830 in 1848.

Kljub temu pa je osnova časnikarstva dosihdob ostala vest ali novica, pa bodisi taka ali taka. Pomen časnika je v prvi vrsti ta, da nas kolikor mogoče hitro obvesti o dnevnih dogodkih. To je danes, ko je na razpolago toliko tehničnih pripomočkov, med katerimi so važni zlasti telefon, brzojav in radio, kajpada razmeroma lahko. Ne-koč so ljudje potrebovali tedne in celo mesece, da so izvedeli za pomembne dogodke; danes je to mogoče že po nekaj urah. In res, skoraj vsi, ki so skušali odgovoriti na vprašanje, v čem je treba iskati bistvo časnika — med njimi na primer Masaryk —, se strinjajo v tem, da mora dober časopis nuditi človeku predvsem kar največ tehtnih in hitrih novic. Kajpada pri tem ne smemo pozabiti, da ravno v tem pogledu že danes izpodriva časopisje nova iznajdba — radio, ki nam more posredovati dogodke ne samo hitreje, marveč pogosto — zaradi večje neodvisnosti — tudi točneje. Razen tega se moramo zavedati, da časopisje danes ne prinaša več samo novic, bodisi dnevnih ali drugačnih, ampak tudi razne članke, slike, poučne in zabavne sestavke ter podobno. Pa tudi vesti ali novice nikakor niso tako neznatna in preprosta stvar, kakor po navadi mislimo. Malokdo ve, da

majhna, čisto kratka novica v časopisu zahteva večkrat mnogo več truda in stroškov kakor dolg članek. Razen tega so vesti kaj raznovrstne glede na vsebino in glede na kraj, od koder prihajajo.

Novice so lahko lokalne, iz mesta, v katerem list izhaja, iz province, to je iz bolj ali manj oddaljenih okoliških krajev, dalje iz tuzemstva vobče, mnogo pa jih je tudi iz zamejstva. Na splošno razlikujemo tri vrste novic: novice iz inozemstva, iz tuzemstva ter tako imenovane domače novice. Seveda jih lahko razlikujemo tudi glede na vsebino in tedaj govorimo o političnih, gospodarskih, kulturnih, socialnih in podobnih novicah. Po njunem pomenu, dasi ne po obliki, štejemo semkaj tudi tako imenovano reportažo ter intervju ali razgovor, ki sta po obsegu daljša, a se vedno pogosteje in z vedno večjim uspehom uveljavljata v sodobnem časnikarstvu.

Odkod in kako časopisi dobivajo vesti? Prav za prav bi moral sleherni list imeti vsepovsod po svetu svoje poročevalce. In res imajo vsi boljši časopisi svoje dopisnike po vseh pomembnejših krajih. Vendarle bi dandanes tudi najbogatejši časnik ne mogel plačevati toliko uslužbencev, da bi bilo zadoščeno vsem potrebam. Za to skrbe danes po večini časnikarske agencije, ki so nastale kot nujna potreba razširjenosti današnjega časopisja, ko mnogi listi izhajajo ne le vsak dan, marveč — po večjih mestih — tudi po dvakrat ali celo po trikrat na dan: zjutraj, opoldne in zvečer. Te agencije, ki so bile sprva v zasebnih rokah in so imele v prvi vrsti namen, da čim hitreje in v čim večjem obsegu nabirajo vesti, so pozneje prešle po večini v državne roke. Vesti, ki pridejo v liste s posredovanjem takih poročevalskih agencij, so — samo po sebi umevno — pod kontrolo oblasti, ki kajpada črta vse vesti, ki niso zaželenne ali ki ne ustrezajo zakonu o tisku, predpisom cenzure in raznim drugim naredbam, ki so seveda v raznih državah kaj različne. Potemtakem je jasno, da časopisi ne morejo prinašati vesti le po željah časnikarjev, marveč so časopisju po vsem svetu predpisane bolj ali manj stroge meje. Na splošno lahko rečemo, da so možnosti za razvoj časnikarstva v kaki državi tem ugodnejše, čim večji je v nji smisel za demokracijo. To resnico nam potrjuje tudi zgodovina časnikarstva.

Po vsem tem prav lahko razumemo, zakaj večina stvari v časnikih izide brez podpisa, to je anonimno. Za tisto, kar izide v časopisu, niso vedno odgovorni časnikarji, ki opravljajo pogosto samo poklic posredovalca bodisi med oblastjo, stranko ali raznimi drugimi organiziranimi družbenimi edinicami ter med državljani oziroma občinstvom. To velja posebno za vsa tista poročila, ki jih listi prejmejo od raznih agencij. Izmed njih naj navedem samo nekatere najbolj znane, kakor so na primer Reuter (angleška), Havas (francoska), Associated Press in United Press (ameriška), Stefani (italijanska) in pri nas Avala. Te agencije so odločujoče zlasti za vesti, ki prihajajo iz zamejstva, oziroma za novice, ki jih oddajajo države v inozemstvo. Predaleč bi nas zavedlo, če bi si hoteli ogledati ustroj in delovanje teh agencij, v katerih eni sami deluje včasih na tisoče ljudi.

Rajši si na kratko oglejmo ustroj časnikarstva oziroma časnika, pod katerim si danes po navadi mislimo dnevnik, čeprav imamo seveda

tudi tednike, štirinajstdnevne, mesečnike in podobne liste, ki vsi lahko spadajo v področje časnikarstva.

Kakor smo že omenili, obsega naloga časnikarstva dandanes vsa življenjska področja. Vendarle pa je pri tem važen vidik, s katerega časnik gleda na življenje in njegove dogodke. Na splošno imamo dve vrsti časopisov: idejno strankarska glasila ter tako imenovane nevtralne ali zgolj informativne liste. Prvih je seveda velika večina. Semkaj spadajo tudi listi, ki so v službi neke stranke ali vobče zagovarjajo neko ideologijo. Čim pomembnejša je kaka ideja oziroma čim trdnejša je politična organizacija te ali one stranke, tem dalje se obdrži njeno glasilo, ki ima seveda tudi temu primerno velik vpliv. Na splošno lahko opazimo, da se le malo časa drže časniki, za katerimi ni mogočnega ljudskega gibanja — razen seveda v primeru, če tako glasilo podpira kak izredno petičen mož ali družba, kar tudi ni redko. Sploh ne smemo, če govorimo o časopisju, nikoli pozabiti na finančno stran, ki je izredno velikega pomena. Brez gospodarskih osnov se ne more obdržati noben, tudi najpotrebnejši in najboljši list ne. Razen listov, ki jih podpirajo s svojim kapitalom bogati posamezniki ali družbe, se časniki po večini vzdržujejo z naročnino, zaradi česar lahko razumemo skrb za reklamo pri vsakem takem listu. Kajti čim bolj razširjen je kak list, tem verjetnejši je ne samo njegov obstoj, ampak tudi vpliv, ki ga ima na javno mišljenje. Časopisje dandanes po večini ne samo informira ljudi o novih pomembnih — pa tudi nepomembnih — dogodkih, marveč jih tudi duševno oblikuje in vzgaja. Zato so največjega pomena nazoni, ki jih časopis razširja — ne le v uvodnem članku in drugih razpravah — o najrazličnejših življenjskih vprašanjih, marveč tudi z na videz nevtralnimi novicami in celo z — oglašji. Povsod lahko pride do izraza ta ali oni življenjski nazon, ki potem iz časnika vpliva na človeka, posebno na manj kritične bralce. Da je res tako, vidimo najboljše, če primerjamo med seboj časopise raznih skupin ali idejnih struj.

Kljub razliki prizadevanj, ki so vidna iz vsebine v časopisih objavljenih spisov in dopisov, pa vendarle lahko opazimo neko enotnost ali vsaj podobnost v tehniki ali ustroju vsakega časopisa. To je posledica dejstva, da se more dandanes obdržati samo tisti časopis, ki je zares aktualen, živ in vsestranski. Razen tega zahteva tudi preglednost nek določeni red, po katerem je razvrščen ves material, dasi mnogi časopisi premalo gledajo na to in tiskajo vse križem kražem. Po navadi imamo pri boljših listih na prvi strani uvodni članek ali krajše uvodnik bodisi politične, socialne, kulturne ali podobne vsebine. Iz uvodnika lahko najboljše razberemo smer lista. Uvodnike pišejo po večini glavni uredniki ali pa, kakor je ponekod navada, celo šefi strank ali politični voditelji, kar daje tem spisom še posebno veljaven značaj. Na prvi pogled je viden razloček med uvodnikom, ki ga je napisal časnikar-osebnost, pa med uvodnikom, ki ga je — po naročilu — sestavil zgolj poklicni žurnalist. Uvodnik mora biti predvsem kratek, stvaren in temperamenten, sicer ni prepričevalen. Poleg uvodnika so po večini razni politični članki oziroma vesti. Slede razne rubrike, izmed katerih so najvidnejše kulturna, gospo-

darska, športna, dalje kriminalna reportaža, novice, vmes pa seveda razne slike, karikature in montaže. Redki so tudi časniki, ki bi poleg vsega tega ne imeli še raznih leposlovnih prispevkov, feljtonov, romanov, povesti v slikah ter oglasov, ki so vobče ena najstarejših rubrik.

Motili pa bi se, če bi mislili, da so vse te rubrike povsod na višku. Nasprotno. Prav pogosto vidimo, da je na primer kulturna rubrika, kamor spadajo knjižna, gledališka, filmska, glasbena in podobna poročila, v rokah nestrokovnjakov, ki razen tega ocenjujejo vse le z vidika pripadništva, namesto z vidika kvalitete. Prav tako je na primer prevažna kriminalna reportaža, to so zlasti poročila o zločinih in sodbah, v več kakor polovici primerov preračunana le na senzacijo in zgledovanje ob tuji nesreči, medtem ko bi v resnici morala biti ogledalo socialnih razmer in šola plemenite človečnosti. Prav tako nam gospodarske rubrike le redkokdaj pokažejo resnično sliko tega, kar se dogaja v včasih zelo temnem svetu denarja in z njim zvezanih špekulacij. Tudi fotografija, ki je mišljena kot podkrepitev napisane besede in kot dokument resnice, se kaj rada izprevrže v nasprotno, namreč v podobo laži, zakaj spričo današnje tehnike je vse mogoče. Tudi leposlovni prispevki so večkrat le izdelki raznih šundpisateljev, najrajši s kriminalno-detektivsko ali pa s sentimentalno vsebino. Kdor pazno bere oglase, pogosto najde tudi med njimi marsikaj, kar ni v skladu z najosnovnejšo pravdnostjo. Dobri in resni časopisi se vsemu temu seveda izogibajo in skušajo biti v vsakem pogledu ne le popularni, ampak tudi kvalitetni. Nekatere države so v skrbi za nivo svojega časopisja ustanovile posebne časnikarske fakultete, tako Amerika, Anglija, Rusija. Pa tudi drugod, v Parizu, Pragi imajo stolice in zavode za strokovno izobrazbo časnikarjev.

In tako smo naposled dospeli do tistega, na čigar ramah sloni vse to velikansko, mrzlično in težko delo iz dneva v dan in iz noči v noč — do časnikarja. Časnikarji posameznega lista tvorijo tako imenovano uredništvo ali redakcijo. Le-ti deloma pišejo samostojne sestavke, po večini pa predelujejo vesti in dopise, ki jih dobivajo od vseh strani. To delo ni lahko in marsikdo, kdor meni, da je časnikar lahko vsakdo, posebno pa človek brez talenta, se kajpada hudo moti. Nekatere panoge časnikarskega dela, kakor na primer reporterstvo, zahtevajo ne le velike bistroumnosti, ampak kar literarnega talenta. Res vidimo, da ta posel pri mnogih časnikih najboljše opravljajo ljudje, ki so se uveljavili tudi kot književniki. Razen teh poklicnih časnikarjev pa moramo šteti med časnikarje tudi druge sodelavce, razne javne delavce, pisatelje, umetnike, znanstvenike in publiciste. Le-ti pogosto ne le razširijo vsebinski obseg časopisa, ki od njih dobiva strokovne spise o važnih življenjskih vprašanjih, ampak tudi silno dvignejo kvaliteto lista. Imena vidnih kulturnih delavcev so za vsak časnik velika pridobitev.

Tako smo se vsaj na splošno seznanili z ustrojem časnikarstva ter spoznali njegov veliki pomen, ki ga ima v sodobnem življenju. Kljub vsem oviram in kljub vsem pomanjkljivostim je časopisje mogočna oblikujoča sila v življenju. Prvič odpira ljudem okno v svet,

drugič vpliva na njihovo mišljenje. Prav zaradi tega vpliva bi moralo biti časnikarstvo izključno v rokah ljudi, ki so ne samo strokovno izurjeni za svoj poklic ampak se hkrati tudi zavedajo, da je ta poklic upravičen in koristen le toliko, kolikor je v službi naroda in človečanstva.

JOŽE DULAR:

Tri bridkovesele nevsakdanje zgodbe

1.

Ali ste že kdaj slišali o prisoljeni klofuti?

Jaz sem že včasih razmišljal o presoljenih žgancih, o soljenem mesu in nasoljenih slanikih. O prisoljeni klofuti pa še nikoli. Toda zadnjič mi jo je nekdo obljubljal. In to čisto resno.

Bilo je namreč tako. Lansko jesen so neko soboto v ljubljanskem radiu igrali dolenjsko trgatév. »Sredi dolenjskih goríc« je bilo tisti stvari ime. In napisal sem jo jaz. Saj mi ne zamerite, če tako odkrito povem. Dejali so mi: »Vi poznate Dolenjce kot slab denar. Napišite kaj o njih za naš radio.« In sem napisal. Izbral sem si temo in lep naslov. Za vsebino pa nisem hotel prevzeti odgovornosti. Čisto umljivo. Če jim je tista poldrugo uro trajajoča trgatév ugajala, v resnici ne vem. Nihče ni o tem govoril. Samo Danilo Bučar, znani avtor slovenskih veselih iger z godbo in petjem, se je nekoč v družbi jezil, da sem brez dovoljenja poskušal na neko njegovo melodijo nategniti svojo pesem. Toda gospod Bučar je soliden človek in ni nikoli govoril o prisoljeni klofuti.

Ta stvar je prav za prav poglavje zase. V oni trgatvi nastopa namreč tudi posestnik in lastnik vinograda, kmet Matic. Sam Bog ve, koliko Maticev tlači dolenjsko zemljo? Poyšod jih je dosti in še po časnikih straši »stric Matic s košem novic«. In tako ni prav nič čudnega, če pride človeku na misel to ime pa ga malo pretiplje in vidi, da bo prav primerno za dolenjskega trgača. In ta Matic je govoril v ljubljanskem radiu. Do tukaj je čisto v redu.

Toda trgatév je minila, prišla je zima in za njo pomlad in poletje. Pa sem sedel ob Krki, ko je prignal po govejeku kravo neki Matic, ki ni bil niti posestnik niti vinogradnik. Z bičem je švrknil kravo čez rebra, potlej pa se postavil pred me, oblastno kot sodnik pred sojenca.

»E, prav, da si prišel. Midva imava še neporavnane račune!«

»Od kdaj?«

»Od lanske trgatve.«

Napenjal sem možgane, pa se nisem mogel spomniti, da bi kdaj skupaj trgala grozdje.

»Ne vem, kaj misliš?«

»Ne veš?« je pomilovalno vprašal. »Kaj pa tisto, ko si se lani o meni nalagal v radiu? Aaa?« je vzkipel.

»Si poslušal?«

»Ne, ampak pravili so mi! Same neumnosti si napisal o meni. In celo tisto, kar ni res!«

»Tepec!«

»Kdo? Jaz?!« Bičevnik je spustil na tla, zato pa je stisnil pest in stopil korak naprej.

Ne gre, da bi vam popisoval najin nadaljnji razgovor. Tudi ne vem, če sem ga prepričal, da oni Matic, ki je govoril v radiu, ni bil on. Toda kljub temu mi je obljubil, da mi bo prisolil klobuto, da bom enkrat za zmerom pomnil, kdaj so v ljubljanskem radiu trgali dolensko grozdje.

Vidite, to je tista zgodba. Od takrat dostikrat mislim na obljubljeni prisoljeni klobuto. In tudi na Matica. Bog ve, če mi ni še kdo drugi kaj obljubil? Saj vendar toliko Maticev tlači našo dolensko zemljo.

2.

Ljudje so občutljivi. Mnogo preveč, kot je za vsakdanje življenje potrebno. Toda marsikdo na to pozabi. In oni, ki se s peresom ukvarjajo, včasih ne pomislijo, da so tudi občutljivi ljudje na svetu.

Zadnjič sem bral v časnikih, da je neki ameriški pisatelj napisal obširno knjigo. Toda ta človek ni imel preveč pojma o občutljivosti. Prišli so namreč ljudje, ki so povedali, da so mu služili v njegovi zgodbi za brezplačen model. In prišla je celo neka družina, ki je trdila, da vidi v knjigi svoj obraz kot v ogledalu. Ogledalo pa ima lastnost, da pokaže tudi slabe strani obraza. To pa nekaterim ljudem ne gre v glavo. Zato je prišel pisatelj pred sodišče. Sodnik je dejal, da si je sam s svojo knjigo podpisal sodbo in mu s tem zelo olajšal delo. To je lepo od pisatelja, kajne? Toda sedel je le. Zaradi obrekovanja, netočnega poročanja, vtikanja v privatne razmere in razžaljenja časti. In še knjigo so mu zaplenili. Revez prav gotovo ni vedel, da so tudi občutljivi ljudje na svetu.

De mortuis nil nisi bene, o živih pa le najboljše. Kaj se vam ne zdi to prav? Toda vsi ljudje se ne držijo tega. Rajši slišijo obe strani zvona.

Lani sem napisal »Študente ob Krki«. Morda jih je kdo od vas bral, če mu ni bilo žal časa in potrpljenja. Urednik mi je črtal točno četrtno vse povesti. Rekel je, da nima prostora. Mogoče? Ali pa se mu je zdelo vse skupaj preneumno? Vse je možno. Toda žal naj vam ne bo nikar, če niste brali one četrtnine. Mislim, da je bilo občutljivim ljudem precej prihranjenega.

»Ni res, kar je res, in res je, kar ni res!« Tako so mi govorili študentje, se jezili in smejali. Seveda, pri pametni stvari je hotel biti vsak zraven, pri neumni pa nobeden.

Morali bi videti, kako so me izpraševali, koga sem si prav za prav privoščil. In koliko se jih je čutilo prizadete! Neki profesor je nekomu svečano zatrjeval, da me bo lastnoročno premlatil, če mu pridem kdaj v roke. Kaj se vam ne zdi to čudno? Tako napreden človek, kot je profesor, pa bi si rad privoščil lastnoročno mlatenje! Le čemu bi delal z rokami, ko pa ima za mlatvo stroje na razpolago?

Drugi se je spet jezil, ker sem napisal, naj ga vzame vrag. Da je nesramno od mene, ker mu to želim, in da bo že sam poskrbel, da ga vrag ne bo jemal.

Res je, da se včasih človeku zatakne pero in pride na papir beseda, ki ni morda čisto na mestu. Jaz prav gotovo nikomur ne želim, da bi ga jemal vrag. Toda, če mu to želi kak študent v oni zgodbi, si ne morem kaj. Pa mi povejte, če ste že kdaj videli študenta, ki bi dobro želel profesorju, potem ko mu je ta primazal »cvek«?

Vidite, ljudje so občutljivi. Morda bolj, kot je potrebno. Jaz jim tega ne zamerim. In tudi čudim se ne, če je oni ameriški pisatelj radi občutljivosti obsedel v ječi. Kaj se vam morda zdi to kaj čudnega? Meni gotovo ne.

5.

Prijel sem za pero in napisal za »Vrtec« tri tiskane strani dolgo črtico »Ciganček Čenko in njegov zadnji sveti večer«. Nerodna stvar, morda užitna za majhne otroke, za odrasle pa gotovo ne. Ciganček Čenko gre sredi velikih snežnih zametov k polnočnici. Nazaj grede opeša v snegu in — zmrzne. Kaj ni to naravnost boren zaključek vesele božične zgodbe? Ko človeku omaga vsa domišljija, pa pokliče smrt na pomoč. Potem je vsega konec, cigančkovega življenja in klavrne črtice. Od skromnih ljudi pač nihče ne sme veliko zahtevati.

Pa vam tudi lahko povem, da je črtica izmišljena od začetka do konca. Samo ime sem si izposodil pri majhnem desetletnem cigančku, ki je skoraj sleherno poletje prihajal v našo vas ob Krki in uganil mnogo pametnega in še več neumnega. Ko mu je nekoč služkinja dala krožnik juhe in veliko srebrno žlico, je pustil vse skupaj, samo žlico je prav rahlo prijel med dva prsta in se tolkel po zobeh, da je srebro tenko zvenelo. »Žvoni ko žvon na Drgajih šelih,« se je smejal in tolkel naprej. Na juho pa se je spomnil, ko je bila že čisto mrzla.

Tista božična črtica je zagledala beli dan in jaz sem že skoraj pozabil nanjo. Pa me nekega jesenskega večera ustavi Čenko in reče: »Ti, Jože, žakaj si pa v čajtengah napišal, da sem jaž umrl?«

»Kdo ti je pa to povedal?« sem ga vprašal začuden.

»Naj mi kdor če! Ti, Jože, ahtaj še! Jaž te dam lahko žandarjem čež.« Srdito je pobliskaval z očmi izpod svojega velikega zvončastega klobuka.

Ko sem slišal, da govori o žandarjih, je tudi meni uplahnil pogum, čeprav sem se prej smejal. Ne gre, da bi se človek posmehoval »očesu postave«.

»Ti, Jože, da boš vedel, da te dam lahko v arešt,« je še resno pristavil. »Pa naj bo že enkrat,« je dejal velikodušno in jo ubral po cesti.

Gledal sem za njim in mislil na njegovo smrt, na žandarje in arest.

Tako je, če si človek brez dovoljenja izposodi pri ciganu ime.

Nekateri pravijo, da je velika domišljavost, če človek piše o samem sebi. Prav rad to verjamem. Toda verjemite mi, da zadnje čase pošteno premislim, preden natvezem kako zgodbo komu na vrat. Saj bi prav rad napisal, da so se te drobne zgodbe prigodile nekemu drugemu. Toda bojim se, da prihodnjič ne bi samo slišal o prisoljenih klofutah, žandarjih in arestu, ampak jih tudi občutil. Saj veste, svoboda je le svoboda in človek lahko navsezadnje le samemu sebi popolnoma zaupa. Mar ni res tako?

KAREL MAUSER:

Jesenska

Zdaj v jutrih se že pajčevine srebré, Tak mir je kot takrat, ko ustavijo uro
razpete v obletelo grmovje, in smrt oglasi se v hiši.
in preko polj goste, vlažne megle — Omrtvele so misli kot ptič v poletu.
joj, kako težka otožnost teh dnov je! Še bitje krvi na sencéh se sliši.

JANEZ FLANDER:

Premestitev

Takrat je nekje za mejami majnik vriskal, polja so se košatila v pomladnem zelenju, drevje je cvetelo, zrak je bil nasičen z opojnim vonjem in sonca je bilo na pretek.

Sobotni večer je bilo. Učiteljica Minka se je po končanem pouku vrnila domov. Nekaj časa je slonela v oknu, gledala na vas in polja, ki so rdela v zahajajočem soncu, potem pa se je usedla h klavirju, bodisi da se je hotela s pesmijo razvedriti, bodisi da je v božajočih sozvokih hotela utopiti težko bol, ki jo je nosila v prsih. Udarila je na tipke, prisluhnila glasovom in zapela z dušo in srcem.

Kdor ima srce,
zna za dom solze,
za slovenske domovine raj.
Zanjo rad živi,
zanjo hrepeni,
njo, oj njo bo ljubil vekomaj! —

Jasen sopran se je lepo družil z glasovi drhtečih strun. Zdelo se je, da z njo poje tudi pomlad, ki je živela v naravi. Nenadoma se je zdrznila: kaj je vendar pela, kaj če jo je kdo slišal. Z bliskovito naglico je zaprla pesmarico, da bi jo skušnjava ne premagala več. Slovenska pesem, kaj si storila hudega, da te povsod preganjajo? Z domačo besedo v šoli ne sme učiti. Kako jo boli, žge, ko mora pri pouku gledati pred seboj tiste svetle, nedolžne oči, ki začudeno strmijo v njo, tiho jokajo in nemo vprašujejo, zakaj noče po domače z njimi govoriti. O, ko bi smela povedati, kaj čuti tudi sama, toda ni ji dovoljeno. Tako mora le skupno

z njimi trpeti, trpeti v strašnem molku, ko bi najrajši zakričala in vpila, ko vidi, da so za slovensko besedo in pesem izgubljeni. Srce ji trga, ko v naprej gleda, kako trudna in brez pesmi bo njih mladost, kako žalostno njih življenje. Zopet je udarila ob tipke in pesem je vzvalovila, jokala in tožila:

Srce je žalostno,
močno je ranjeno...

»Trk, trk, trk!« Učiteljica Minka trkanja ni slišala. Potrkalo je drugič. Prenehala je s pesmijo in hitela odpirat vrata. Kdo je bil? Pred njo je stal njen šolarček, Mihčev Slavko.

»Ti si, Slavko? Ali še nisi šel domov?«

»Gospodična, če...« je boječe prosil in preslišal vprašanje.

»Kaj bi rad? Le povej!«

»... če bi me naučili tako pesmico, kakor ste jo prej peli!«

»Kaj si poslušal, porednež?«

»Tam-le pod oknom. Gospodična učiteljica, zakaj nas pa v šoli ne učite takih pesmic? To bi bilo lepo!« je vzkliknil in v svoji otroški preprostosti plosknil z rokami.

Gospodična Minka se je ob nenadnem vprašanju zavzela in mesto odgovora je vprašala: »Ali rad prepevaš slovenske pesmice, Slavko?«

»Rad, rad!« je pritrjeval.

»Ali bi se jih res rad naučil?«

»Prav res, gospodična učiteljica!«

Gospodična Minka je sedla h klavirju, že drugič prelomila prvotni sklep in odprla pesmarico. Sozvoki so zazveneli. Slavko je poslušal, ko je igrala prvič in drugič; ko je zaigrala tretjič, so mu čustva prevpila otroško dušo, da je zapel skupno z gospodično učiteljico:

»Slovenec sem!«
Tako je mati djala,
ko me je dete pestovala,
zatorej dobro vem:
»Slovenec sem!«

Pevki je srce burno bilo, prsti so ji sami od sebe udarjali po tipkah, Slavkov glas ji je razodeval ogenj, ki mu je zagorel v srcu, in prošnjo, ki je rotila. Roke so ji obstale in oči so se ji zasolzile.

»Zakaj jokate, gospodična?« je vprašal. »Ali nisva lepo pela?«

»Lepo, lepo! Le pojdi zdaj domov, Slavko, in priden bodi!«

»Bom! Bom!« je zatrjeval. Po jutrišnjem greva z očetom na planino. Boste videli! Nabral vam bom šopek najlepših šmarnic,« je še pristavil, zgrabil šolsko torbico in odšel. Čez nekaj trenutkov se je vrnil, se v napol odprtih vratih poredno nasmejal in dejal: »Gospodična, kajne da potem ne boste nič več jokali?«

»Slavko!« ga je hotela poklicati gospodična Minka, ki ji je rahel smehljal zaigral na obrazu. Slavko pa je medtem že izginil. Ni mogel mirovati, ker mu neugnanost mladih sil ni dala miru. Učiteljica je odložila darilo, ki mu ga je zaradi njegove pristrčnosti namenila, stopila k oknu in se zagledala v majniški večer. Sonce je pravkar zahajalo, obsevalo učiteljčin žalostni obraz, potem pa nenadoma zašlo, kakor bi se nečesa ustrašilo. »Kakšen bo odgovor, vi veliki in nasilni, ki stiskate majhne, ki ste povzročili, da nedolžna srca mrjejo od žeje po materini besedi in pesmi?« Učiteljica ni dobila odgovora. Ropot večernega vlaka,

ki je vozil po dolini, in nastopajoči večerni hlad sta jo zbudila iz premišljevanja. Umaknila se je v sobo. Toda mirna ni bila, čeprav je nastopil blagodejen mir podeželskega večera. Ponoči jo je mučila neka slutnja, da ni mogla zaspati. Zjutraj je vstala bolj trudna, kakor je bila zvečer, ko je legla spat. Nedeljski zvonovi so vabili. V cerkev je šla, kjer je v prisrčni molitvi pomirila srce.

»Nedeljski dan, pozdravljen! Blagoslov rosiš z nebes!« Tega dne je učiteljica Minka to še prav posebej občutila. Odgnala je morečo skrb in bila pripravljena na vse, naj pride, kar hoče. Popoldne je bila doma in brala neko knjigo. Nobena stvar je ni motila, kajti mir je bil na vasi in mir je kraljeval v sobi. Tedaj pa jo je zmotilo neko petje. Poslušala je in ni dvomila. Po glasu je spoznala Slavka, ki je na vse grlo prepeval pesem, katero ga je naučila prejšnji večer. »To ti je otrok!« Ni vedela, ali bi se jezila ali smejala.

Slavko pa najbrž ni mislil na nevarnost, v katero lahko spravi dobro gospodično, kakor jo je imenoval. Pogumno jo je mahal proti domu in pel:

»Slovenec sem!
To jasna pamet v glavi,
to v srcu blagi čut mi pravi;
s ponosom reči smem:
»Slovenec sem!«

Radoval se je v svoji nedolžnosti. Srečen je bil, ker ga je gospod kaplan pohvalil, da se je med šmarnicami lepo obnašal. Pravkar je mislil kreniti z glavne ceste na bližnjico, ko mu je Rajčev Matevž prestregel pot.

»Hej, fantič! Kdo te pa takih-le pesmic uči?«

»Kdo neki? Naša gospodična učiteljica!« se je Slavko v svoji otroški preprostosti pobahal, nekoliko začuden nad vprašanjem.

»Tako, tako! Lepa reč!«

»Čudno, ali vi nočete peti takih pesmic?« je vprašal Slavko, ko je videl njegov razburjeni obraz. »Gospodična učiteljica je tudi rekla, da je naša pesem podobna petju z nebes,« je še dalje drezal v sršenovo gnezdo.

»Prekleta taka vzgoja!« je sam zase renčal Matevž.

»Ali ste hudi?« je zopet povprašal Slavko, se oblastno postavil pred možakarja in mu mežikal z očmi.

»Tu imaš! Pes!«

»O joj!« je zastokal Slavko in zaradi silnega udarca komaj vzdržal ravnotežje. Spoznal je, da mu je mož sovražen. Ubral jo je, kar so ga nesle noge, nazaj proti vasi, zgubil med potjo klobuk in ves prestrašen planil naravnost v sobo gospodične Minke.

»Gospodična, Rajčev Matevž me ne pusti domov!« je govoril v eni sapi in s solznimi očmi.

»Zakaj ne?« je vprašala gospodična Minka, ki se je zavoljo nenadnega Slavkovega prihoda močno prestrašila.

»Ne vem. Tisto pesmico sem prepeval po poti, ki ste me jo sinoči naučili. Matevž me je ustavil in me vprašal, kdo me je pesmico naučil.«

»Kaj si odgovoril?« je s tresočim se glasom hotela vedeti učiteljica.

»Rekel sem, da vi!«

»Slavko, tega bi ne smel povedati!« je rekla učiteljica in se sesedla na stol. »Moj Bog!« Čeprav je bila pripravljena na vse, je bil udarec zaradi bodočih posledic vendarle prehud.

»Nisem vedel. Udaril me je!« je napol jokajoč govoril Slavko. Ko je videl svojo vzgojiteljico v nemi žalosti, se je tudi njemu trpka bolečina zarezala v obraz. Naj se je trudil, kolikor je hotel, vendar se ni mogel domisliti, da bi bil storil kaj hudega. V vedenju in zaskrbljenem obrazu gospodične učiteljice pa je le spoznal, da nekaj ni prav. Zajokal je na glas.

»Slavko, ne jokaj!« mu je s presledkom govorila. »Saj nisi nič kriv. Zapomni si pa, da so na svetu tudi grdi ljudje. Ko boš velik, če boš priden, boš takrat vse razumel.«

»Ko bom velik, bom vse razumel,« je ponovil in se zamislil.

»Takrat, Slavko!« je potrdila še enkrat gospodična Minka, se kakor iz navade usedla za klavir in zaigrala tako, kakor ni igrala še nikoli. Prsti so ji brzeli po tipkah, klavirske strune so vzdrtle, jok in stok je bila njih pesem: »Rojčev Matevž, ali ti težko ni, ko se živiš od Judeževega denarja. — Jo-o-o-oj! — Ni ti mar za pošteno delo. Izneveril si se rodu, iz katerega si izšel. — Bo-li-i-i-i! — Sebičnost, pohlep in napuh je v tebi. — O-o-u-u-u-u! — Izdajalec slovenskega domovja! — Pre-e-kle-e-t! — Brate in sestre v bedo in novo trpljenje pehaš. — Go-o-o-rje! — Ali nas vidiš upognjene, do prahu ponižane, bije nas bič. — Zi-i-i-i-i! — Bije nas usoda, a ti nimaš usmiljenja. — O-o-o-joj-joj-joj! — Oj, ko bi izdajalskih in hlapčevskih duš med Slovenci ne bilo! — O-o-o-ja! — Takrat bi vstali. — Bim-bim! — Slišiš! Zapeli bi zvonovi. — Bim-bim-bim-bim-bim-bom! Tako pa je noč! — No-o-oč! — Noč-noč-noč — le noč!« — Disakord. — Slavko si je zamašil ušesa. — Učiteljica je trenutno prenehala, nato pa je zopet zaigrala. Vstali so mirni in božajoči glasovi, ki so nosili poljub miru. Slavku so se zdeli glasovi nekam znani. Nekaj časa je poslušal, nato pa je zapel. Učiteljica je igrala pesem prejšnjega večera:

»Slovenec sem!«
Od zibeli do groba
ne gane moja se zvestoba,
da vsekdar reči smem:
»Slovenec sem!«

Odpela sta, klavir je utihnil in pesem je zamrla. Učiteljica Minka je nato sama spremila Slavka domov. Ko se je vrnila, ni tisti večer in naslednje dni nič več igrala na klavir. Čakala je, kar je moralo priti. Tiste dni je z otroki v šoli po slovensko govorila. Kakšna sprememba! Zginili so zaspani in trudni pogledi, sonce je zasijalo v razredu, otroške duše so pele in vriskale. Tudi v razredu je vzevetela pomlad. Žal, da jo je ledeni dih takoj zamoril. V četrtek dopoldne je prejela odlok: »Premeščena na jug!« Ko je otrokom razodela resnico, so zajokali tako presunljivo, da je mislila, da tega ne bo vzdržala. Zvečer se je pri njej zglasila njena naslednica — tujka. Uvedla jo je v poslovanje.

Teden dni je dobila dopusta, vendar bi bila najrajši odšla že prvi dan. Otroškemu joku se je pridružila še tožba uboge vasi. Sedem dni življenja, sedem dni slovesa, sedem dni trpljenja, hujšega od pekla. Na večer pred odhodom pa so strune zopet zazvenele, zopet je v majniški večer vzvalovila pesem:

Oj zbogom domovinski svet,
oj zbogom ti planinski svet!
Nebeški čuvaj te vladar,
ne zabim te nikdar, nikdar!

Pesem je utonila v večerni mrak. Takoj nato so ji odpeljali pohištvo. Ko je voz škripal po beli cesti proti postaji, so stokale strune v klavirju. Učiteljica Minka, ki je stala na cesti in gledala za vozom, je zbežala v nasprotno smer, da ne bi slišala. Zadnjo noč je prespala pri dobri prijateljici.

Drugo jutro je sijalo majniško sonce. Ob poti na postajo so jo pozdravljali majniški vrtovi s cvetjem v mavričnih barvah. Vsepovsod samo življenje, vsepovsod samo sonce, in vendar ni bilo sonca...

»Gospodična Minka!« jo je na peronu poklical neki začuda znan glas, ko je pravkar mislila stopiti v vlak. Ozrla se je, kdo bi bil. Zagledala je Slavka. Iztrgal se je bil železničarju, ki ga je hotel zadržati, in ves zasopel prihitel k njej.

»Šmarnice sem vam prinesel za spomin!« se mu je trgalo iz prsi. Videlo se je, da mu je šlo na jok. Gospodična Minka se ni mogla premagati. Tudi sama je zajokala.

»O ti moj fant!« je rekla in ga poljubila na čelo. Nato je kakor brez pameti planila v vlak. Ko se je ozrla skozi okno, je videla, kako je bil Slavko še vedno na istem mestu in krčevito jokal. Prehudo je bilo! Umaknila je pogled in se zagledala v šmarnični šopek, ki ga je držala v roki. Slavkova čista duša se je zrcalila v njem. »Ubogi otrok!« je vzkliknila in oko se ji je zopet zasolilo.

»Ubogi otrok! Ubogi otrok!« ji je klicalo tudi kolesje, ki jo je vozilo v tuji svet.

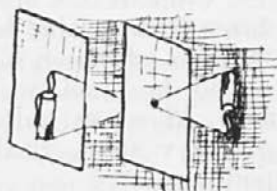
BOJAN DEVETAK:

Iz zgodovine fotokamere

Upodabljanje je najstarejši znak človeške kulture, o čemer pričajo ohranjene izkopenine, ki nam kažejo, kako so pred davnimi časi ljudje vrezavali podobe v kamen in kost.

Risbe, ki jih najdemo po starih jamah, v katerih je prebival človek, nam kažejo, da so »risarji« spočetka skušali podati samo sliko stvari iz svoje okolice. Pozneje, ko se je upodabljanje bolj razvilo, so s podobami slikali dogodke iz življenja in počasi začeli s slikami izražati tudi svoje misli. Pri tem so posamezne podobe postajale vedno bolj enostavne, spremenile so se v znamenja in tako je nastala pisava.

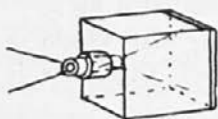
Risarski talenti so bili nekdanj prav tako redki, kakor so danes. Tudi ljudi, ki bi se bavili s pisanjem in branjem, je bilo malo. Šele z iznajdbo tiska se je poneslo pisanje in branje med široke plasti človeštva. Podobno je bilo s slikanjem. Izdelati lepo sliko je znal samo umetnik slikar. Danes je temu drugače. Z nekaj znanja in majhnim fotografskim aparatom lahko ujamemo skoraj poljubno po-

Sl. 1. Princip »kamere«.

dobo iz svoje okolice. Še več. Sliko, ki nam ugaaja, z majhnim trdom razmnožimo, povečamo ali pomanjšamo. Nič čudnega ni torej, če je v današnjem času fotografiranje postalo sestavni del življenja kakor film ali radio, čeprav je minilo komaj dobrih sto let, odkar se je posrečilo ujeti prvo »fotografijo« na kovinsko ploščo.

Današnji fotografski aparati se nam zdijo tako popolni, da si skoraj ne moremo želeti kaj boljšega. Vendar ne smemo misliti, da je že zaključen razvoj v fotografiji. Bog ve, kaj nam bo še prinesla bodočnost. Koliko neizrabljenih možnosti ima še barvna fotografija ali pa stereo-fotografija, prostoorsko podajanje slik.

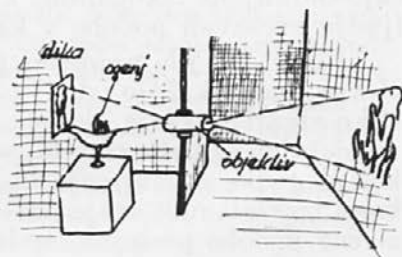
Sl. 2
Lesena »kamera«.

Fotografski aparat ima za seboj daljšo zgodovino kakor fotografiranje samo, saj so risarji že stoletja pred začetnikoma fotografije Niepceom in Daguerreom uporabljali »camero obscuro«, da so si olajšali risanje.

Kako fotografiramo, ve skoraj vsak. Vlaganje filma, osvetlitev, razvijanje in izdelavo kopij poznamo vsaj po pripovedovanju. Vsa ta opravila so tako enostavna, da lahko vsak sam doma izdeluje fotografije. Kljub temu da je fotografiranje tako enostavno, je človeštvo potrebovalo dolga tisočletja, preden je bilo mogoče na »mehanični« način ujeti svetlobo in senco na svetločuten material. Kakšno težavno delo je bilo za prve fotografe še potem, ko so morali svoje fotografske plošče sami izdelovati, sami izdelati soli za razvijanje in utrjevanje!

Prve svetlobne pojave, ki so bili podlaga za poznejša raziskavanja, je odkril v trinajstem stoletju angleški frančiškan Robert Bacon. Takrat na njegove poskuse ni postal nihče pozoren. Šele dve sto let za njim je temeljito opisal pojave v »cameri obscuri« genialni sin florentinskega notarja, Leonardo da Vinci.

Camera obscura je bila v začetku zares temna soba, ki je imela v steni majhno odprtino. Kakor opisuje Leonardo da Vinci, so v dno sobe predmeti, ki so se nahajali nasproti odprtine v steni, risali svojo zvrnjeno podobo.

Sl. 3. Laterna magica.

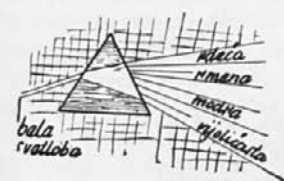
Leonardo opisa pojavov v »cameri obscuri« ni objavil, pač pa jih je sto let pozneje opisal v posebni knjigi, ki je doživela mnogo izdaj, fizik della Porta. Tedaj »camera obscura« ni bila več cela soba, ampak je imela obliko lesenega zaboja, ki je imel v prednji steni premakljivo cev, v kateri so bile vstavljene leče očal, ki so jih bili iznašli okoli leta 1500. Kljub vsej nepopolnosti, ki so jo imele kamere

iz tistega časa, so risarjem dosti dobro služile. Bile so tako urejene, da se je v dnu dal pritrditi papir. Medle obrise podob so izvlekli s svinčniki in vrisali podrobnosti, ki jih niso videli s prostim očesom.

Iz »camere obscurae« se je razvila tako imenovana »laterna magica« — čarodejna svetilka (gl. sliko 3.). Princip sam na sebi je kaj enostaven. S kamero so lovili slike zunanjih predmetov, sedaj pa so šli obratno pot. Na steklo narisane slike so razsvetlili in projicirali na steno. Na ta način so predvajali tako imenovane fantasmagorične — čarodejne slike.

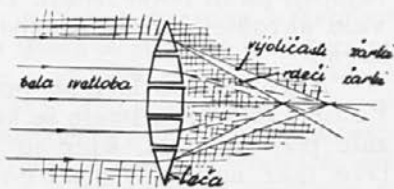
Podobe, ki so jih dajali objektivni prvih kamer, so bile za današnje pojme zelo slabe. Slike predmetov, ki so jih risale na zadnjo steno, so bile obrobljene z mavričnimi barvami. Za »čarodejne« slike je bil ta pojav ravno prav. Tudi risarje, ki so s pomočjo »kamer« risali, ni preveč motil, ker so si pomagali na ta način, da so sliko, ki jo je metal objektiv, s svinčnikom izrisali tako, kakor se jim je zdelo pač najbolj pravilno. Ko so pa začeli »kamero« uporabljati za fotografiranje, je bilo treba take napake odstraniti.

Slabe leče so delale preglavice fizikom prav do današnjih časov. Posebno tistim, ki so se bavili z zvedoznanstvom. Danes se nam zdi skoraj neverjetno, kako je mogel Newton s svojimi nepopolnimi zvezdogledi izslediti zakone, ki so še danes podlaga fiziki. Leče njegovega daljnogleda so imele še vse mogoče napake. Danes akromatične — brezbarvne leče niso nič posebnega. Newton pa je bil še prepričan, da takih leč sploh ne bo nikoli mogoče izdelati.

Sl. 5

Prve akromatične leče je izdelal leta 1757. Anglež Dallond. Princip, kako jih je izdelal, je prav za prav enostaven. Vsako lečo si lahko mislimo sestavljeno iz posameznih steklenih prizem (gl. sl. 4.). O prizmah vemo, da razstavljajo belo sončno svetlobo v spektralne barve, od rdeče do vijoličaste. Poskus na prizmi (gl. sl. 5.) nas pouči, da se vijoličasti del sončne svetlobe močneje lomi kakor rdeči del. Tudi pri leči nastaja nekaj podobnega. Zakaj bi pač leča bila izjema? Vsak delec leče uklanja vpadajoče žarke (gl. sl. 4.). Vzporedni žarki se pri tem križajo na eni točki. Toda samo teoretično. V resnici se lomijo rdeči žarki bolj, oni vijoličasti manj. Če pogledamo na sliko (gl. sl. 4.), nam bo jasno, da se rdeči žarki združujejo na drugem mestu kakor vijoličasti ali zeleni. Isti pojav nastaja, kadar projiciramo skozi lečo sliko. Posledica je, da nastane poleg navadne slike še mavrična slika, ki se toliko bolj uveljavlja, čim bolj gremo od središča.

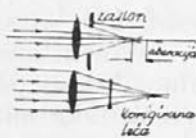

Sl. 4

Poskusi so pokazali, da se svetloba ne lomi pri vseh vrstah stekla enako. Dalloud se je spomnil, da bi poskušal različne vrste stekla. Vzel je dve prizmi, eno iz cromovega in drugo iz flintovega stekla (gl. sl. 6.). In res! Če jih je pravilno obrusil, je svetloba pri prehodu izpremenila svojo smer, ne da bi se razdelila v sestavne barve. Ko se mu je poskus posrečil s steklenimi prizmami, je isto poskusil z lečami. Uspelo je. Dalloud je zaslovel. Svoje tajnosti pa ni hotel izdati. Tako so se dolgo časa izdelovale akromatične — brezbarvne leče samo na Angleškem.

Akromatične leče so pomenile že velik napredek. Pa tudi te leče so imele še svoje napake, ki so se pokazale posebno tam, kjer so bile vgrajene leče z velikim premerom. Dve taki napaki sta aberacija (slika 7.) in astigmatizem. Če vzamemo sistem akromatičnih leč, se pokaže, da se vzporedni žarki pri prehodu skozi lečo ne križajo v eni točki. Žarki na robu se uklonijo bolj proti sredini. Tako leča spet ne riše ostro. Temu se da sicer odpomoči tako, da s posebnim zaslonom odrežemo zunanje žarke, ki kvarijo podobo, vendar postane potem slika toliko temnejša. V praksi si pomagamo tako, da vzamemo še eno lečo, ki popravi zunanje žarke toliko, da se križajo v isti točki z ostalimi.

Sl. 7

Kakor vidimo, ni kar nič enostavna stvar sestaviti dober objektiv. Koliko dela pa je treba še poleg tega, preden je izdelan fotografski aparat. Pomislimo na izdelavo zaklopa, na tisoč problemov, ki se nam zdijo malenkostni, ko vzamemo aparat v roko. In kje je še izdelava fotografskega materiala in vsa dolga pot iz tovarne do kupca! K temu prištejmo še delo posameznikov, ki so se trudili skozi stoletja, pa bomo znali ceniti vrednost majhnega fotografskega aparata, ki ga imamo v roki.

S F I N K S :

Vstajenje bo prišlo . . .

Vstajenje bo prišlo,
ko ne bo več poti
nobene in temné
bo vse, vse brez luči.

To milost nam bo dal
Gospod, ki tek zvezdá
uravnava — saj prodal
ni rabljem še sveta.

S F I N K S :

Življenje

Pogreznjena v ozko dolino
med vrbe, jelše, čeri,
med dni in noči sivino
pozabljena reka hiti
nemirna v neznano daljino.

Zaklet v svoje duše bridkosti
uživam pregrenki sad
življenja . . . Nobene radosti
ne dasta poletje, pomlad.
O Bog, saj je dosti, zadosti! . . .

novе knjige

Dijaški kongregacijski koledarček za šolsko leto 1938/39. VII. letnik. Ljubljana. Uredil dr. Pavel Simončič, z risbami opremil prof. Stanko Kregar. Tiskarna »Slovenija« v Ljubljani. Str. 176. Cena din 8.—. Vsak stan, vsaka organizacija ima že svoj koledarček, pa bi ga dijaška kongregacija ne imela? V sedmih letih se je tako izpopolnil, da danes ni več samo kongregacijski, temveč splošno dijaški. Nič čudnega, če se je dijaštvu priljubil, ko je tako lepo in smotrno urejevan, da mora zadovoljiti slehernega. Po obliki je priročen in okusno opremljen, vsebinsko pa tako bogat in raznovrsten, da ga moraš biti vesel. Le pogledjmo! Po prelepih, blagoslavljalajočih uvodnih besedah, ki jih je napisal ljubljanski škof dr. G. Rožman, se zamisliš ob odlomku iz tretjega brižinskega spomenika v starost slovenske besede, ki je živela že tedaj v cerkvi, v kateri so ohranjeni tudi najstarejši spomeniki upodabljaajoče umetnosti na naših tleh, kot priča lepa reprodukcija kipa Matere božje Velesovske iz 12. stoletja. Za kalendaričnim delom, ki ima tudi prostor za zapiske in te z mnogimi citati navaja k premišljevanju, imaš podatke o naši kraljevski rouovini z Jakčevo sliko Nj. Vel. kralja Petra II., nato pa »Spremno pismo koledarčku« in sestavek »Katoliško dekle«, oboje prijetno pisano in verskovzgojno poantirano; tak je tudi naslednji članek »Kdo sem?«, ki ti odgovarja: Homo Dei, homo Christi, homo Mariae, homo Ecclesiae. Medtem ko ti sestavki utrjujejo tvojo versko zavest, se boš ob članku »Slovenec — Jugoslovan« ob dvajsetletnici našega osvobođenja in zedinjenja navdušil za svoj narod in našo skupno domovino, katerima posveti vse svoje moči. Če je bilo kdaj treba

dijaku vzornikov, jih zlasti v naših dneh potrebuje. Spominska spisa o kardinalu Jakobu Missiji ob stoletnici njegovega rojstva in o stolnem kanoniku dr. Mihaelu Opeki, ki je letos umrl, kažeta dva vzorna moža vztrajnega dela, v čemer ju posnemaj. Nato sledi praktični pregled dijaških domov in zavodov z vsemi potrebnimi podatki, F. B. te seznani ob desetletnici ljubljanskega radia z njegovo zgodovino in izveš, da ima zdaj 17.000 naročnikov. Posebno prav ti nemara pride članek »Kako naj se dijak uči«; kratek je, a vendar je v njem toliko nasvetov, da boš nedvomno uspeval, ako se boš po njih ravnal. O tem vprašanju bo tudi »Mentor« letos pisal. — Dr. M. J. poskrbi s svojim poukom za »Tvoje zdravje na taborjenju in izletih«, nakar sledijo razni pregledi, ob katerih se boš najbrž največkrat mudil, tako ob najvažnejših letnicah in dogodkih »Iz slovenske zgodovine«, »Slovenci in narodno ozemlje«, »Važnejši podatki iz zgodovine slovenskega slovstva«, ki so tako izčrpno in pregledno podani, kakor jih ne najdeš nikjer drugje. Prav je, da je koledarček prinesel letos tudi odlomek Slomškove pridige, ki jo je imel 1838 v Blatogradu na Koroškem o materinem jeziku, »najdražji doti, ki smo jo dobili od svojih staršev« in smo ga dolžni ljubiti in skrbno ohraniti. — Komu ne delajo preglavice nepravilni francoski in nemški glagoli? V koledarčku jih imaš in ker ga nosiš vedno s seboj, jih kadarkoli in kjerkoli lahko ponavljaš. Prav tako ti olajša koledarček ponavljanje »Važnejših dogodkov svetovne zgodovine« od l. 5000 pr. Kr. do naših dni. Tudi na »Matematične formule« in na »Pregled nekaj običajnih prvin in spojin ter njih dobavo« urednik ni

pozabil, da bi ti koledarček pomagal tudi v teh strokah. Na koncu pa imaš še najrazličnejše razpredelnice in dovolj praznega papirja za svoje zapiske. — Ali torej ni ta koledarček kar najidealnejše urejen? Starši, ako ga vaši sinovi in hčerke še nimajo, kupite jim ga, hvaležni vam bodo, ker jim z njim olajšate učenje.

Knjige Mladinske matice

Mladinske knjige in mladinski listi iz zadnjih desetletij prejšnjega stoletja so prinašali za otroke predvsem ljubke pesmice in povestice, bajke in pripovedke pa pravljice in uganke. Vse to je nosilo na sebi precej močno tendenco didaktičnosti. Mnogokdaj so bila ta mladinska dela pisana le preveč enolično in suhoparno. Ta učenjaški slog so Meško, Kette, Župančič in Sardenko tako spremenili, da je postal mnogo bolj domač, pristrčen in otroški.

Sedanje stoletje pa je mladinsko književnost v njeni vsebini bistveno spremenilo. Izginile so nekdanja preprostost, ljubkost in domačnost. Današnji hitri način življenja je potegnil za seboj tudi otroka in njegovo knjigo. Mladinski listi in mladinske knjige so namreč morale na široko odpreti vrata novemu duhu časa, morale so pustiti nekdanje mirno idilično življenje in pokazati tudi otroku novega človeka v novem življenju. Tako se je moralo tudi naše mladinsko slovstvo kar najbolj približati dandanašnjemu stvarnemu življenju in tako utegnemo opaziti, da tudi naši mladinski listi in knjige pišejo mladini o sodobnih socialnih, gospodarskih in narodnostnih vprašanjih.

V te nove smeri je šla med prvimi Mladinska matica z listom *Naš rod* in s svojimi posebnimi mladinskimi knjigami, ki jih navadno izdaja ob koncu šolskega leta. Letos je v ti zbirki knjig Mladinske matice izšla Venceslava Winklerja povest *Hribčev Gregec*, Oskarja Hudalesa *Zgodbe o bombažu* in Davorina Ravljena pesem *Grajski vrabec*.

Venceslav Winkler, ki je že priznan mladinski pisatelj in je doslej že dolgo vrsto let sodeloval pri Vrtec in drugih mladinskih listih, je napisal *Hribčev Gregca*, povest iz davnih turških časov. V nji je razmeroma dobro opisal tista stoletja, ko so nad slovenskim kmetom še gospodovali graščaki in ko se je po naših krajih širila luteranska vera. Winkler je naslikal znano podobo iz teh časov na Slovenskem, luteranca in krutega graščinskega oskrbnika Andraža, ki je pod pretvezo puntarstva zaprl na svoj grad kmeta Jerneja Hribca, očeta našega Gregca. Mati in štirje sinovi rešujejo zaprtega očeta, pri čemer se posebno pogumnega izkaže Gregec. Vsa prizadevanja za rešitev so brezuspešna, ujetega kmeta reši šele naval Turkov, ki pridrve na Notranjsko. Gregca in Andraža ujamejo Turki, a se kmalu oba rešita, kajti pri begu pomaga Gregec celo svojemu sovražniku. Tako se spor med Hribčevimi in grajskim oskrbnikom zadovoljivo reši.

Etično stran povesti je Winkler lepo oblikoval in končal boj med dobroto in zlobo z zmago dobrega, ponižnosti in idealizma. Slaba stran povesti pa je zlasti v tem, da pisatelj problema ni zagrabil na globoko in da so postave v povesti le preveč šablonsko risane, kakor jih že davno poznamo iz Jurčičevih, Tavčarjevih in Kersnikovih zgodovinskih povesti. Prav tako je v delu, ki je sicer precej obsežno, vse premalo dejanja, kajti pisatelj se preveč izgublja v razmišljanju in zunanjih opisih. Tudi konec povesti je prehitro zaključen in premalo zaokrožen.

Grajskega vrabca je D. Ravljen sam imenoval »dolgo pesem o njegovih prigodah«. Pesem je v resnici dolga in predolga. Ravljen zelo medlo opisuje dogodivščine majhnega vrabca od njegovega rojstva pa do njegove končne vrnitve na ljubljanski grad. Vse kaže, da je moral Ravljen vse preveč paziti na zunanjo obliko svoje dolge pesnitve, zaradi česar je mnogo škodil vsebini. Pa kljub temu so njegove rime pogostokrat nepravilne

in nečiste. Glede vsebine bi zlasti pripomnil, da kljub dolgotrajni pesnitvi vendarle manjka v nji duhovitejših dogodivščin in bogatejših dogodkov. Smrekarjeve ilustracije pa so zelo posrečene.

Oskarja Hudalesa Zgodbe o bombažu so brez dvoma najboljše knjiga te zbirke. Pisatelj nam v ti knjižici na zelo duhovit način riše podobe iz sodobnega gospodarskega življenja: o pridelovanju in predelovanju bombaža, ki je za današnje gospodarstvo tako znamenit in važen, da ga imenuje »belo zlato«. Pisatelj pripoveduje zelo živahno o pomenu in namenu te koristne industrijske rastline v preteklosti in sedanjosti. Živahnost dejanja vidim zlasti v tem, da se godi sedaj v Ameriki sedaj v Evropi, sedaj spet na Kitajskem in Japonskem. Dogodki se kar s časnikarsko in z radijsko hitrostjo vrste mimo nas. Pri vsem tem bujnem risanju zunanega gospodarskega življenja pa pisatelj ne pozablja na človeka delavca na obširnih bombažnih plantajah, pa tudi ne na sužnje v Ameriki, na uboge kurjače na ladjah in na izkoriščane otroke v kitajskih tovarnah. Prelepo pokaže pisatelj naši mladini uboge in usmiljenja vredne človeške žrtve sodobnega kapitalističnega sveta, žrtve, ki si jih kapitalizem izbira med odraslimi in med otroki. Tako vzbuja Hudales v naši mladini človeško občutje, ne da bi pretirano znanstveno ali celo suhoparno razpravljaj o socialnem merilu današnje človeške družbe. Ker Hudalesova knjižica najbolj ustreza sodobnim namenom današnje mladinske književnosti, kakor sem jih označil v uvodu, zato jo štejem za najboljšo, najbolj vzgojno in poučno v vsi zbirki.

F. J.

Joža Lovrenčič: Legenda o Mariji in pastirici Urški. Ljubljana, 1958. Misijonska tiskarna Groblje-Domžale. Strani 40. Cena broš. din 6.—, vez. din 10.—.

Blizajoca se štiristoletnica božje poti na Sveti gori (1539), ki pomeni našim goriškim rojakom to, kar nam gorenjske

Brezje, je nagnila pesnika Joža Lovrenčiča, da je uporabil ljudsko izročilo o njenem nastanku in tako ustvaril umetno »Legendo o Mariji in pastirici Urški«.

Pesnik je snov razdelil na štiri oddelke, izmed katerih nam prvi pripoveduje o tem, kako se Marija prikaže Urški, drugi o Urški v Marijini službi, tretji o Novih znamenjih in zadnji o Urški romarici. Kratka obnova vsebine bi bila:

V Grgarju pod Skalnico, kakor se je nekdaj imenovala Sveta gora, je živela preprosta mlada deklica, Urška Ferligojka. Ko je nekega dne — bila je pastirica — navsezgodaj prignala ovce na Skalnico ter se nato kleče zatopila v molitev, se ji je izpod neba približal prečuden zlat oblak. Urška se prestraši, a oblak se razdeli na dvoje in pred njo stoji Marija z Jezusom v naročju. Naroči ji, naj oznani ljudem njeno željo: da bi s sinom imela dom na Skalnici. Tri dni je hodila Urška po vaseh od Solkana do Gorice in še dalje naokrog in ljudje so kar vrel na goro, da bi čimprej izpolnili Marijino željo. Toda oblast v Gorici je množici prepovedala nadaljnje zbiranje in delo, Urško samo pa je zaprla v ječo na goriškem gradu, a Marija jo je otela. Trikrat so jo zaprli in prav tolikokrat se je zgodil čudež. Tedaj so oblasti pustile Urško pri miru in niso več branile ljudem, da bi zidali cerkev. Očitnemu dokazu božje volje so se pridružila še nova znamenja: ko so kopali temelje za novo cerkev, so našli kamen, okrašen z raznimi simboličnimi podobami, »z zvezdami in cveticami in s čudežnimi pticami«, ter z napisom zdravamarije. To je bila nova spodbuda za ljudi in tako je bila cerkev kmalu dograjena. Kar se raznese novica, da je Urška nevarno zbolela in da gotovo ne bo mogla nikdar več na Skalnico. Tudi ona sama je čutila, da ji pojemajo moči, zato se je obrnila k Mariji z edino, zadnjo prošnjo: da bi, preden umrje, še videla novo cerkev in tam gori pokleknila pred Marijinim oltarjem. Marija je njeno

prošnjo uslišala, prišla je k njej ter ji ozdravljeni izročila Jezusa, tako da je z njim v naročju šla — kakor Marija — na božjo pot na Sveto goro in v — nebo. Zakaj tja gor jo je odpeljala Marija naravnost izpred obhajilne mize. Ta idealistična vizija odprtega neba je samega pesnika tako prevzela, da je na koncu vendarle stopil iz ozadja, kjer se je doslej kot pravi pripovednik vseskozi držal, in v svojem in v imenu nas vseh zaprosil:

»O daj, usliši prošnji glas,
še v ta pretežki, bridki čas
obrani nas, ohrani nas,
da bomo vse do konca dni,
Marija, tvoji romarji!«

Pripomniti pa je takoj treba, da pesnik s tem ni porušil osnove pripovednega organizma, kakršnega predstavlja legenda, ampak je nasprotno — morebiti nezavedno — celó poudaril eno njenih bistvenih potez. — Legenda je resda oblika pripovednega pesništva, vendar kakor pravljica ne more pogrešati globljega, simboličnega smisla, ki je v tem, da le-

genda ni le zgodba (fabula), ki naj uteši našo radovednost, ampak predstavlja hkrati življenjski zgled, podobo našega lastnega hrepenenja, želja in sanj. To velja tem bolj, ker zanjo ne prihajajo v poštev merila in zakoni realistične umetnosti. To prav dobro čutimo na primer tudi iz dejstva, da se v njej vidni svet v luči vere veže z nevidnim, zaradi česar so tudi čudeži prav tako samoumevna resničnost kakor vsi drugi dogodki. Ta »naivnost« seveda ni napaka, marveč bistvo in celo odlika legende, ki je na osnovi racionalizma sploh nemogoča. Zato je storil Lovrenčič popolnoma prav, da se je v tem držal ljudskega izročila, kakor se je tudi sicer naslonil na slog in izrazna sredstva ljudske pesmi, kateri se je s pričujočo legendo na moč približal. Čeprav utegne le knjižne slovenščine vajenega bralca tu in tam motiti goriški naglas, je vendarle treba priznati, da je ta lokalna legendarna snov našla v Lovrenčiču spretnega oblikovalca, ki je preprostemu motivu našel ustrezajoč izraz v duhu naše ljudske estetske tradicije.

France Vodnik.

† Msgr. Josip Abram.

Msgr. Josip Abram, iz »Mentorja« in sicer znan kot »Trentar«, se je rodil v Tupelčah pri Štanjelu na Krasu dne 2. februarja 1875. Iz njegove rojstne hiše je izšlo več pomembnih mož, in zato so tudi bistrega Jožeta poslali v goriške šole, kjer je obiskoval gimnazijo, a je v Gorici ni končal. Vleklo ga je v Ljubljano, kamor je res prišel po končani četrti šoli leta 1891. in tu nadaljeval in dovršil gimnazijske študije z maturo leta 1895. Po maturi je vstopil v goriško bogoslovje in

pel 30. julija 1899. doma v Štanjelu novo mašo, katere se je udeležil tudi dr. Janez Ev. Krek. Po novi maši je bil nameščen za kaplana v Bovcu, od koder je odšel čez tri leta za vikarja v Trento, v jeseni 1904 pa za kurata v Novake pri Cerknem, od tam v Bilje pri Gorici, kjer je ostal nekaj let, da je mogel malo pred vojsko spet v gore. Premestili so ga v Obloke v Baški dolini, kjer je preživel vojna leta, nato pa je župnikoval med razvalinami pri Sv. Luciji ob Soči, ki jo je 1929 zapustil obnovljeno in nastopil svojo zadnjo

župniško službo v Pevmi pri Gorici, iz katere ga je iztrgala bela žena, ko se je mislil oddahniti v beli Ljubljani, kamor je prišel med svoje prijatelje ves vesel, razigran in poln življenja in načrtov. Umrl je 22. junija 1938. pri svojem najboljšem prijatelju dr. A. Breclju in kjer sedaj počiva blizu velikega Kreka, ki mu je bil učitelj in pobratim.

Msgr. Abram se je že v svojih dijaških letih z vso vnetostjo pripravljaval za svoje življenjsko delo v najboljši — Krekovi šoli. Sam nam je v svojih prelepih »Spominih na dr. Janeza Ev. Kreka« povedal v Mentorju 1926/27, kako se je leta 1892. seznanil s Krekom, kako je hodil v njegovo »šolo«, kjer se je z drugimi dijaki navzel odločne katoliške in socialne miselnosti, se navduševal za kladivarsko delo svojega velikega rojaka dr. Antona Mahničarja, ki je tedaj izdajal v Gorici našo prvo znanstveno revijo »Rimski katolik«, katerega je širil med ljubljanskim dijaštvom, pisal vanj, da, celó zaupnico so 25. maja 1893. pod njegovim vplivom poslali uredniku kar v pesmi, v sonetu. Zaradi te zaupnice in širjenja Rimskega katolika je moral Abram s svojimi tovariši pred profesorsko poroto 10. februarja 1894. Zaradi grozne krivde, da je 1. širil Rimskega katolika, 2. da je nabiral podpise za zaupnico dr. Mahničarja in 3. da se je udeleževal sestankov pri dr. Kreku ter skupnih izletov z njim, je bil — obsojen in je moral presedeti hud karcen, večurni šolski zapor.

Pri Kreku se je Abram navdušil za ukrajinščino. Ob učenju tega slovanskega jezika in ob branju ukrajinskih narodnih in umetnih pesmi se je tako ogrel, da mu je ostal vse življenje, še »po ljutih vojnih in povojnih letih ta svet silno ljub — za domovino, našimi gorami najljubši«. Tedaj je začel tudi pisati. V Vrtnu in Angličku se je »oglasil in v Domu in svetu je 1895 priobčil pesem »Ukrajinec«, ki izpričuje njegovo ljubezen do Ukrajine in njene junaške preteklosti.

Navdušenje za ukrajinstvo je rodilo edinstveno pobratimsko društvo — »Zaporoško Sič«, ki so ga ustanovili o počitnicah 1896 v Štanjelu na Krasu Abram, njegov sošolec Ciril Metod Vuga in dr. Anton Breclj. Pobratimi, člani »Siči«, so bili »kazaki« Bajda, Salop in Bogdan, ki je bil hetman, a za častnega in pravega hetmana so izbrali Kreka, ki je dobil kot kazak ime Ostap. Člani kazaki so bili »narod«, v katerega so sprejeli pozneje še goriškega odvetnika dr. Fr. Pavletiča, ki je postal Sterezenko. Geslo slovenskih kazakov v »Siči« je bilo: delo za vero in dom.

Kazak Bajda je po tem geslu spretno sukal pero. V Zori, glasilu slovenskega katoliškega dijaštva, ki je izhajala na Dunaju, je priobčil v letih 1898 do 1899 tehtne članke in razprave: »Oblika in snov v umetnosti, nekaj o njenem pomenu«, »Naturalizem pa socialno stanje«, »Zopet stara pesem« in še »Dijak, liberalizem in socialno vprašanje«. Kot kaplan v Bovcu je v tedanjih političnih in socialnih razmerah našel hvaležno področje za izvajanje temeljnega gesla »Siči«: leta 1900. je ustanovil Delavsko izobraževalno in podporno društvo, misleč predvsem na bovške rudarje, ki so delali v rabeljskem rudniku. Temu bovškemu društvu je sledila podružnica v Logu pod Predelom, a 1901 je ustanovil še Katoliško politično in gospodarsko društvo za bovški okraj. Na shodu tega društva je 21. julija 1901. govoril tudi dr. Janez Ev. Krek, katerega poslej Bovčani niso mogli več pozabiti.

Kakor je delal v Bovcu za ves okraj, tako se je pozneje z vsem srcem zavzel za revne Trentarje. Trenta je ostala vse življenje njegova velika ljubezen.

V Trenti je začel pisati v Planinski vestnik, v katerem je poleg zgodovine Trente in njenih lepot opisal marsikatero svojo turo. V Trenti ga je zamikala pravljica snov o Zlatorogu in spisal je o njem ljudsko igro, ki so jo igrali na premnogih odrih še v rokopisu. Za petstoletni-

co umeščanja zadnjega koroškega vojvode je l. 1914. spisal »Umeščanje Valuka za koroškega kneza in vojvodo pri Gospé Sveti na Koroškem okoli l. 620 po Kr. s staroslovenskim poganskim obrednim praznikom.«

Duhovno pastirsko delo z delom na združnem, političnem in ljudsko izobraževalnem polju na vseh njegovih službenih mestih ga je tako zaposlilo, da ni utegnil priti do miru, v katerem bi izvirno ustvarjal. Ukrajinstva pa vendar ni pozabil. Z veliko ljubeznijo je prevajal največjega ukrajinskega pesnika Ševčenka. Preden nam je dal v lepem prevodu v Ljudski knjižnici 1907 in 1908 »Kobzarja« in »Hajdamake«, nas je v Domu in svetu 1902 seznanil s tem velikim pesnikom v spominskem spisu »Ob Taras Ševčenkovem grobu«, naslednje leto pa priobčil razpravo »Maloruska književnost — Slovenci v Rusinoh«, a leta 1907. se je toplotno razpisal o »Maloruski narodni pesmi in kolomejkah«. Zadnji spis o Ukrajincih je priobčil l. 1917. v Domu in svetu. Je to »Mazepovec«, v katerem govori o ukrajinskih vojakihi, ki jih je v Oblokah med vojno srečaval, jim pridigal in govoril o njihovi domovini, da so jim žarele oči od veselja...

In na Kreka in Mahniča tudi ni pozabil. Po vojni je izdal v Gorici ob desetletnici Krekove smrti posebno spominsko knjigo, v Mentorju 1926/27 pa se je spomnil svojega velikega učitelja in pobratima v prelepo pisanih »Spominih na Jan. Ev. Kreka«, katerim so sledili v istem listu 1929 do 1930 prav tako topli in zanimivi spomini »O stikih dr. Mahniča in dr. Kreka s srednješolskim dijaštvom«.

Prvi, ki ga je izgubila »Sič«, je bil kazak Salop — Ciril Metod Vuga. V goriški »Mladiki« mu je Bajda napisal v spomin »Šopek na grob moža«. Kaj je še vse napisal v povojnih goriških listih, mesečnikih, zbornikih, bi bilo preveč tu naštevati, omenim naj samo še njegov spis o Bogatinu v Koledarju Goriške Mohorjeve družbe in še zadnje njegovo delo

za Kugyjevo knjigo »Pet sto let Triglava« o pravljčnosti v naših gorah.

Ko sva se nekaj dni pred njegovo smrtjo razgovarjala o njegovem pisateljskem delu, mi je pripovedoval, koliko načrtov ima še. Zlasti je bil ponosen, da pozna Trento kakor nihče in da ima zbrano že vse gradivo, ki ga predela v posebno knjigo o tem svojem najljubšem kraju.

Smrt mu je izvila pero iz rok, a kar je napisal in nam dal, bo živel z vsem njegovim delom za ljubljeno Goriško, kjer mu je slikar Tone Kralj postavil že za življenja v njegovi župni cerkvi v Pevmi najlepši spomenik: na svodu bo ostal upodobljen med dostojanstveniki nicejskega koncila in nas nemo, a spodbudno klical na delo za vero in dom...

Pri Sv. Križu v Ljubljani pa bomo prosili njega in Evangelista, naj prosita in prosita za naš rod in dom, dokler njune prošnje ne zmajajo samega Boga. J. L.

† Msgr. dr. Jože Debevec

6. oktobra 1938 je »Mentor« izgubil zopet enega svojih največjih in najboljših prijateljev: umrl je msgr. dr. Jože Debevec, profesor v p., ravnatelj uršulinske realne gimnazije, slovenski pisatelj in urednik »Doma in sveta«. O pisatelju prelepe trilogije »Vzori n boji«, »Do zmage«, »Spomini starega profesorja«, o prevajalcu Dantejevega religioznega epa »Divina commedia«, o ljudskem pripovedniku in dramatik (»Cerkvica v gozdu«, »Materina daritev«, »Mladi mornar«, »V Rim!«, »Liberalizem in Večni žid«, tragikomedija v petih dejanjih, »Junaške Blejke«), o znanstveniku (»Jos. Jurčič kot dramatik«, »Podoba v slovenskem jeziku in slovstvu«, »Grška drama«, »Virginija-Atala-Bogomila«, »Zakaj, kako in kaj naj čitamo«, »O romantiki«, »Oton Župančič, pesnik notranje svobode«, »Knjige in pisci«, življenjepisi dr. Fr. Detela, Fr. Levstika, Ks. Meška, Janka Mlakarja, J. Zorman — v zadnjih številkah Doma in sveta še dr. Evg. Lampeta, dr. M. Opeka, Iv. Trošta, v lanskem Mentorju pa »Obiski pri upoko-

jenih profesorjih« — in še o tem in onem delu neutrudnega moža dela na našem kulturnem polju je »Mentor« 1956/57 str. 181—184 pisal ob njegovi sedemdesetletnici (r. 15. III. 1867. v Begunjah pri Cerknici). Kot profesor, vzgojitelj in pisatelj si je postavil sam najlepši spomenik — monumentum aere perennius. Mentorjevci v hvaležnosti ne pozabimo nanj, njegove nauke ohranimo in bomo skušali hoditi za njim, ki nam ostane svetel vzor v bojih za vero, narod in domovino.

A. M. Slomšek in njegovo prvo potovanje

A. M. Slomšek je zelo rad potoval in svoje poti tudi opisal. Prvo njegovo potovanje je bilo l. 1853., ko je šel iz Celovca v Solnograd. Dne 18. avgusta je v družbi svojega brata Valentina zapustil zjutraj navsezgodaj Celovec. Veselo razpoložena sta jo mahala v lepo jutro ob Vrbskem jezeru do Vrbe, kjer sta najela voz in se peljala do Beljaka. Vreme se je bilo spremenilo, ulila se je huda ploha in v Beljaku sta zato izstopila. Ogledala sta si mesto, šla na Perovo v cerkev sv. Križa, ki je znana po onem čudovitem kamnitem kipu Kristusove glave, o kateri pravijo, da raste...

Drugo jutro 19. avgusta sta se peljala v Paternion, kjer sta se samo mimogrede ustavila. Popoldne sta nadaljevala svojo pot in prišla v Möhlbrücke, kjer sta prenočila. Naslednji dan 20. avgusta sta si ogledala razne krajevne zanimivosti, razvaline nekega gradu, izkopnine poganskega templja, posvečenega Martu, in, se razume, tudi cerkve. Proti večeru sta bila že v Gornji Beli in si ogledala prelepo župno cerkev. Tu je bil rojstni kraj treh bratov zlatomašnikov Praškovičev, katerih pradedje so bili pribežali na Koroško že v turških časih iz naših sedanjih južnih krajev.

Drugi dan, 21. avgusta, ju je vodila pot čez Ture, koder pa si nista upala sama, temveč sta vzela s seboj vodnika. Pot je bila težka in naporna, a Slomšek ves čas ni hotel nikakega okrepčila. Med potjo

so šli preko planinskih travnikov, po katerih so pridno delali Meljčani, spravljajoč seno. Malo pred najvišjo točko so prišli do planinske kapelice, ki jo je postavil prošt Praškovič. Kapelica je nudila potnikom, ki so hodili tod, potrebno zavetišče, zlasti v slabem vremenu ali če jih je na poti zalotila noč. Tako vidimo, da je slovenski duhovnik že davno mislil na zavetišča v visokih gorah, ko ni bilo še planinskih društev in še ni bila turistika šport. Odtod naprej jih je oviral dež in močan veter. Slomšek je začel omagovati, a vendar je vzdržal in prišel čez nevarno ledeno in zasneženo mesto, kjer se je bilo že mnogo potnikov ponesrečilo. Kmalu nato so srečali dva župnika, ki sta šla nasprotno pot. Ker je bila najtežavnejša partija premagana, se je vodnik vrnil. Slomšek in brat pa sta nadaljevala svojo pot in prišla v Mokropolje, kjer je obema po tolikem naporu okrepčilo prav dobro delo. Po potrebnem počitku sta krenila dalje in dospela v Pako, ki je bila znana po najdiščih srebra in zlata, kar sta si tudi ogledala.

22. avgusta sta prišla v svetovno znano letovišče Badgastein, kjer je Slomšek našel solnograškega nadškofa Gruberja, ki je bil 1816—1824 ljubljanski škof, ter ravnatelja salzburškega in linškega bogoslovja. Prijeten razgovor in še kopel sta Slomška kar poživila in vesel je drugo jutro zapustil ta sloveči kraj ter šel čez Hofgastein v Golling, kjer sta z bratom spet prenočila. Tu sta občudovala tudi najznamenitejši slap v Evropi. Zjutraj 23. avgusta sta krenila spet na pot in dospela v mesto Hallein, kjer sta si ogledala solni rudnik.

Iz Gollinga ju je peljala pot v Solnograd kar peš. Prišla sta v Kaltenhausen, mesto slavnih pivovaren, nato pa sta že od daleč zagledala cilj svojega potovanja — mesto ob Salici.

Prišedši v Solnograd, je Slomšek obiskal razne gospode in si potem ogledal z bratom to lepo planinsko mesto z njegovimi znamenitostmi.

Iz zgodovine eksplozijskega motorja

Eksplozijski motor, ki je podlaga današnjim motornim vozilom, je iznašel leta 1877. N. A. Otto. Vendar je ideja eksplozijskega motorja mnogo starejša, saj je že v l. 1678. predlagal abbé Hautefeuille nekaj stroj z ventilom na pogon s smodnikom, ki naj bi služil za črpanje vode. Do uresničenja ni prišlo, čeprav je sto let pozneje fizik Papin skušal po Hautefeuilleovih načrtih zgraditi eksplozijski stroj. Potem se čez sto let ni nihče več zmenil za idejo eksplozijskega motorja. Šele v začetku 19. stoletja je delo spet oživel. Ostalo pa je pri laboratorijskih poskusih, ki niso imeli praktične vrednosti vse dotlej, dokler ni l. 1860. francoski mehanik Lenoir izdelal prvi za pogon uporaben stroj. Lenoirjev stroj je uporabljal za pogon nafto in je imel električno vžiganje. Praktičen pomen so dobili eksplozijski stroji z iznajdbo kölnskega trgovca N. A. Otto. Njegov motor je bil hlajen z vodo. V nekaj letih so prodali 5000 takih motorjev. Pet let nato, leta 1872., pa je Otto izdelal štiritahten motor na plin po ideji, ki jo je prvi zagovarjal Francoz inž. Beau de Rochos.

Kavčuk iz apna in premoga

Moderna industrija ustvarja potrebne nove surovine često iz snovi, ki nimajo z izdelkom nobene sorodnosti. Ena izmed takih surovin je kavčuk, ki ga izdelujejo v Nemčiji v glavnem iz — apna in premoga.

Naravni kavčuk je poceni, saj ni nič drugega kakor smola, ki izteka iz dreves. Umetni kavčuk, ki ga danes že izdelujejo v Nemčiji, je dosti dražji in tekme z naravnim kavčukom gotovo ne bi prenesel — če ne bi šlo za to, da ostane država v času vojne neodvisna od uvoza.

Z izdelavo umetnega kavčuka so začeli že pred svetovno vojno. V svetovni vojni

so ga uporabljali kot primes k izdelkom iz naravnega kavčuka. Toda ti izdelki niso bili Bog ve kaj trpežni. O sedanjem umetnem kavčuku pa pravijo, da v kakovosti celo prekaša naravni kavčuk tako po elastičnosti, mehanični odpornosti, odpornosti proti temperaturi in da se ne stara. Poleg tega se umetni kavčuk ne topi v bencinu, bencolu in drugih organskih topilih. Toda tudi sedanji umetni kavčuk mora imeti še vedno najmanj polovico primesi naravnega kavčuka.

Nekaj števil o gradnji »Zeppelinov«

V Friedrichshafenu so zgradili v spomin grofu Zeppelinu, osnovatelju Zeppelinovih tvornic, muzej, v katerem je zbrano vse, kar se nanaša na gradnjo zrakoplovov. Statistike nam dajo nekaj zanimivih podatkov. Tako zvemo, da so »Zeppelinov« od leta 1905. do leta 1937. prevozili 31 644 potnikov in 47 627 članov posadke. Za to je bilo potrebno 2 360 voženj s skupno dolžino poti 2 256 194 km. Zeppelinov so prenesli v tem času 52 588 kg pošte in 46 195 kg tovora. Znani zrakoplov »Grof Zeppelin« sam je 148krat preplaval Atlantski ocean in prevozil pri tem nad 1 700 000 km.

Utrujenost materiala

Po navadi si človek predstavlja, da ohranjajo snovi, ki jih uporabljamo pri izdelavi strojev, svojo trdnost vedno v enaki meri. Izkušnja pa je pokazala, da temu ni tako. Material se »postara« posebno tam, kjer je mnogokrat zaporedoma obremenjen, n. pr. kjer se deli konstrukcije neprestano tresejo zaradi delovanja motorja in podobno. Če hočemo tudi pri takih, tresenju izpostavljenih delih zagotoviti varnost, jih moramo seveda izdelati bolj močno kakor sicer. Poskusi so pokazali, da zdrži jeklo, ki se uporablja pri izdelavi letal, zaradi sunkov motorja često komaj desetino svoje »mirne« obtežbe, medtem ko obdrži les skoraj polovico.

drobne novice

Slovenskih gimnazijcev 12.771! Na vseh državnih in zasebnih gimnazijah v Sloveniji je bilo letos vpisanih 12.771 dijakov in dijakinj. Na posamezne gimnazije se razdele takole:

Celje: real. gimnazija 1257, Kranj: realna gimnazija 674, Kočevje: realna gimnazija 215. Šteje razrede od I. do V. in VIII. Ljubljana: klasična gimnazija 1171, I. realna 1451, II. realna 1106, III. realna 1538 in državna ženska realna gimnazija s prvimi štirimi razredi 592, skupaj torej 5.858 dijakov in dijakinj. Rekord po številu dijakov je dosegla pač III. realna gimnazija za Bežigradom v Robbovi ulici. Maribor: klasična 858, realna 852 in mešana, nepopolna s 4 razredi 561. Murska Sobota, ki šteje sedaj 6 razredov, ima 507 dijakov in dijakinj. Novo mesto 471 in Ptuj 491. Na zasebnih gimnazijah: mestna ženska v Ljubljani 323, uršulinska 335 in škofijski zavodi v Št. Vidu 396 dijakov.

V eni prihodnjih številkih prinesemo statistiko »Mentorjevih« naročnikov. Upamo, da se na vseh gimnazijah tako postavite, da bo vsaka čim bolj častno zastopana. Izkažite se v plemeniti tekmi za »Mentorja«, kakor so se šolarji za »Vrtec«, ki je letos popetoril lansko število naročnikov. Na deset tisoč seveda mi ne upamo, a vsak drugi gimnazijec bi le bil lahko »Mentorjev« naročnik. Ako dosežemo to število, potem se bo »Mentor« že med letom tako razširil, da ga boste prav vsi veselili!

Mojstri spomina. O Juliju Cezarju ste nemara že slišali, da je imel tako dober spomin, da je istočasno brezhibno narekoval po pet pisem. Tudi o atenskem vojskovodju Temistoklu je znano, da je imel tako dober spomin, da mu je bilo kar mučno. Seneka, rimski pisatelj, je lahko

ponovil po vrsti 2000 besed vse tako po vrsti, kakor so mu jih prej govorili, in prav tako je gladko navajal v obratnem redu do 200 verzov. Pa ne samo zastopniki starega veka, tudi v novejšem času so se izkazali ljudje s sijajnim spominom. Lord Karterer je znal n. pr. na pamet celo sv. pismo novega zakona. V naših dneh pa se s svojim spominom lahko postavi ameriška gledališka igralka Mis Silvija Torden, ki si ob prvem branju zapomni besedilo še tako dolgih vlog. Vlogo Julije v Shakespearovi igri »Romeo in Julija« se je naučila v 55 minutah, ne da bi to delo kdaj prej brala. Vlogo je obvladala brezhibno in ji ni bilo treba zanašati se na suflerja. — Kaj, ko bi naši dijaki in dijakinje imeli tak spomin! Veseli bi bili in z njimi tudi profesorji, ker bi potem ne bilo v šoli nikakega prišepetavanja.

Zanimivosti iz kraljestva živali. Med približno 920.000 vrstami živali, ki so na naši zemlji, jih odpade samo na žuželke okrog 750.000. — Slon opravlja lahko težka dela do svojega osemdesetega leta. — Orel more živeti 20 dni brez hrane, kondor pa celo 40. — Čebela prenese v enem poletu dvanajstkrat več medu, kakor je sama težka.

Meteorji. Po astronomskih računih in podatkih pade dnevno na zemljo do 24 milijonov s prostim očesom vidnih meteorjev in utrinkov. Temu številu je treba dodati še teleskopsko vidne utrinke, katerih vsota gre v milijarde. Skupna teža meteorjev in utrinkov znaša nad dva milijona kilogramov na leto. Kakor predstavlja ta teža ogromno množino snovi, bi bilo vendar treba nič manj ko pet milijard let, da bi povečala premer zemlje samo za — 1 cm!

Žrtve avtomobilizma. Amerika je zemlja rekordov. Tudi v avtomobilizmu. To rekordstvo pa izkazuje po statistiki še poseben rekord — nesreč. Izza 1919 je bilo letno 40 000 mrtvih, 800 000—1 000 000 poškodovanih. USA, ki so v svetovni vojni imele 52 000 mrtvih, so v povojnih letih imele samo avtomobilskih smrtnih primerov 750 000, kar je toliko, kot ima Cleveland prebivalcev, ali kolikor znaša število priseljencev v zadnjih desetih letih. Vsak dan je tedaj 110, vsakih 15 minut po ena žrtev, ne računajoč poškodovance. — Molo modernega prometa je res grozen v svojih zahtevah, čeprav nudi toliko ugodnosti in udobnosti, ki bi jih današnji človek težko pogrešal.

Dobro se je odrezal. Sloveči angleški igralec Sullivan je zlasti rad nastopal v Shakespearovih dramah. Nekega večera je predstavljal Riharda III. Ko je prišel do slovitega vzklika: »Konja, konja! Kraljestvo dam za konja!« — je neki fant zaklical z galerije: »Gospod Sullivan, ali bi ga dali tudi za osla?« — »Seveda,« se je nato odrezal igralec, »kar hitro pridite na

oder!« Gledališče se je po Sullivanovem odgovoru treslo od smeha, fant na galeriji se je pa potuhnil, ko jo je tako izkupil.

Malenkost. Študent, ki ima za seboj maturo: »Gospod profesor, vam moram biti hvaležen za svoje znanje!« — Profesor: »O, kaj bi govorili o taki malenkosti!«

Mark Twain. Saj si bral že katero njegovih del? Ne samo v svojih spisih, tudi v življenju je poznal humor. Nekoč je bil v cerkvi in poslušal slavnega pridigarja. Po božji službi je stopil k njemu in rekel: »Prečastiti, izvrstno ste pridigali, a žal, vašo pridigo sem že nekoč bral in jo slišal od besede do besede!« — Pridigar se je začudil in menil, da je kaj takega nemogoče, ker da je pridiga od konca do kraja njegovo delo. — »Pošljem vam knjigo, v kateri najdete svojo pridigo od besede do besede,« je obljubil smehljaje se Mark Twain. — »Zelo bi me zanimalo, ker sem res radoveden, ali je kaj takega mogoče,« je odgovoril pridigar. Naslednji dan je poslal Twain pridigarju — besednjak.

Svetovit. Pesem »Moje polje« metrično šepa, dikcijo kvarijo mašila, vsebinsko pa s svojo črnogledostjo odbija. Mislim, da je vse bolj umišljeno kot doživljeno. — V prozi ste postavili svojemu profesorju lep spomenik hvaležnosti, vendar bi ga morali še klesati, da bi ga mogel objaviti.

V. R. Da, vse drugačne bi morale biti, kot so, da bi bile pesmi. Napredka res ni. Sicer pa se le še oglašite, nemara bo prihodnja pošiljka boljša.

Ž. Ž. Drobca, ki ste ju poslali, kažeta, da pojde. Drugič pošljite kaj več.

Branimir. Motiv obrabljen in banalen, kakor je tudi izražanje. Z veriženjem verzov, kakor je »dan bo v svojo malho nepovratnost vzela«, ne boste prišli nikdar do pesmi!

V. M. »Slika« je dobra, a neznatna, drugi dve se mi zdita preveč razumski, narejeni. Ali nimate nič več takih, kakršne ste lansko leto zapeli?

Draško. Mislim, da vzamete vse prelahko. V vsej množici verzov — da so šepavi, se razume — ni ne ene pesmi. Tudi proza ni nič boljša.

J. B. »So in niso!« bi rekel po Lampe-tovo o Vaših pesmih. V vsaki je nekaj, kar moti lepo ubranost; tako je »Žalostna večernica«, ki bi bila sicer lepa, predol-govezna, »Popotna« ima v drugi kitici »rime«: iščem, svetih, obiščem, lepih, v tretji pa je prispodoba tako sentimen-talna, da je neužitna. V »Pesmi« moti monotonost rim in suho naštevanje; isto je v »Jeseni«. Kolikor Vas poznam, niste imeli to pot srečne roke pri izbiri. — Oglasite se še in svoje prijatelje tudi vzpodbudite, naj spet kaj pošljejo!

K. M. Tudi Vi ste peli že boljše pesmi in pisali lepšo prozo. O priliki me ob-iščite, da se osebno pomeniva.

Fortunat. Lanska prognoza drži. Upam, da boste še veliko lepega napisali in da ostanete »Mentorju« zvesti.

Gorenjski. V pesmi in prozi ste preveč nabrekli. Poskusite v pesmi, da bo pela, v prozi pa pripovedujte z jasnostjo klene gorenjske govorice!

V. G. »Krik s ceste«, ki ga nemara o priliki priobčim, kaže, da se o Vaših zmožnostih nisem motil. Pošljite tudi omenjeni dve in še in še! Slišal sem, da ste tudi dober ilustrator. Tudi tega ta-lenta ne zanemarjajte. Ako imate kaj lepega, bi »Mentor« prinesel.

F. P. Cikel »Iz bolnih dni« ste poslali, iz katerega diha tisto umišljeno sveto-bolje in črnogledost, ki fantu Vaših let kar nič ne pristoja. Zdravja, zdravja! Tudi na obliko bolj pazite!

Levin. Pesmi sta začetniški, proza je gladko in lepo pisana, a vendar kljub temu nič več ko dobra domača naloga. Morda pa drugič kaj boljšega?

Zvonar. Motivi vsakdanje pusti v ne-pesniškem jeziku, ob katerem sklepam, da pesmi naše moderne sploh še niste brali. V metriki ste pač doma, a to je tudi vse. Ob tej prvi pošiljki Vam ne morem prerokovati posebnih uspehov.

Mladen. Pesmi so, kaj bi slepomišil, kljub dokaj spretni verzifikaciji — slabe. Čudim se, da ste jih poslali, ko ste že

sami dvomili o njih. — »Orglice« so zdaj mnogo boljše in upam, da se boste v prozi bolj postavili ko v pesmi.

Vsem. Mnogi ste menda med počitnica-mi pozabili na »Mentor«. Ko pride zdaj k Vam, Vas bo gotovo navdušil, da se za-čnete spet oglašati. Prosil bi Vas, da sle-herno stvar, ki jo mislite poslati, prej sami dobro pretehtate in presodite. Tako si prihranite marsikatero razočaranje. Če imate na zavodih literarne krožke, čitajte pred tovariši in pošljite samo ono, kar je že preneslo »domačo kritiko«. Želel bi še, da navedete poleg psevdonima točen na-slov, ker ni izključeno, da bi kdaj komu še posebej pisal.

Še nekaj! »Mentor« se je letos odločil, da pokaže tudi na zunaj, da je dijaški list. Naslovna stran in vse vinjete so delo Petra Trpina, šestošolca na III. drž. realni gimnaziji v Ljubljani. Mislim, da je med Vami še dosti takih, ki bi lahko v »Mentorju« začeli z — galerijo naj-mlajših. Preglejte svoje mape in po po-svetu s profesorjem risanja pošljite, kar bi izbrali!

S. S. Veseli me, da se na Vašem zavodu tako gibljete in da je med ondodnim di-jaštvom toliko zanimanja za »Mentor«. Tudi poročila o Vašem študiranju in pri-zadevanju sem vesel, ker vidim, da se z vso resnostjo pripravljate za uspešno de-lo. — Kaj naj rečem o poslanem? Motiv bebca iz dijaških vrst Vas je zamikal. Očrtali ste ga, kakor bi pisali ta ali oni oris za domačo nalogo, kar pa je za sliko ali črtico premalo. Psihološko je še pre-površno, zgradba pa tudi ni posrečena. Bolje bi bilo, če bi začeli s predzadnjim odstavkom in nato šele navezali zgodbo, pravo zgodbo in ne anekdot. V podajanju se izogibajte vseh vsakdanjosti časnikar-skega žargona. — Pozdravljeni!

Boris. »Mati« spominja preveč na Me-dveda, a bi jo kljub temu priobčil, če bi bila sicer oblikovno dognana. Pošljite drugič kaj več!

zanke in uganke

Iz vrtnarjevih beležk

(M. Merala, Ljubljana — 15 pik)

Ime cvetice	zasadil		
	na gredi št.	vrst barve	sadik
Lepotični vrtni mak	14	7	26
Rozasta solzena	25	1	71
Drimonova rožica	13	7	53
Vrtna vetrnica	41	4	67
Narcise	46	3	26
Domači šeboj	16	4	10

Sestavljalnica

(France Kosmač, Ljubljana — 8 pik)

- 1 a a a a 1. Rimski bog ljubezni
2 a b d e 2. Jugoslovanski otok
3 i i j k 3. Žensko krstno ime
4 l l l m 4. Angleška trdnjava v Arabiji
5 n n o o r 5. Živinska krma

Če odrežeš pri vsaki besedi prvo, oziroma zadnjo črko, dobiš rek.

Posetnica

(F. Kosmač, Ljubljana — 8 pik)

Dr. Ivo Žint

Žalec

Številke

(France Kosmač, Ljubljana — 13 pik)

13, 6, 2, 2, 6, 12, 14, 1, 19, 1, 14,
16, 15, 13, 16, 17, 16, 17, 10, 19,
1, 5, 10, 23, 1, 18, 17, 6, 19, 10, 21,
6, 23, 10, 25.

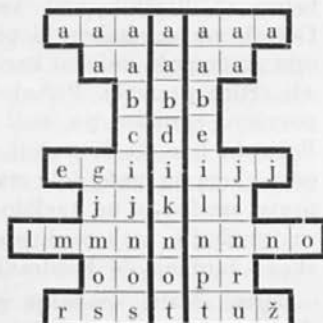
Črkovnica

(F. Kosmač, Ljubljana — 10 pik)

n a a g r
o a d j k
i e z t a
n u i j č
u č j e e
s u e i s
a p m e p
o t d i l.

Zemljepisna

(M. Merala — 6 pik)

pokrajina v Grčiji,
mesto v Franciji,
pripadnik velikega naroda,
mesto na Finskem,
država v Evropi,
mesto v Franciji,
evropska država,
jugoslovanska pokrajina,
prebivalec ameriške države.

Po sredi dobiš jugoslovansko mesto.

Rešitve pošljite do 25. t. m. Nagrada 1.) starejši letnik „Mentorja“, 2.) Lovrenčič: Legenda o Mariji in pastirici Urški.

Vloge

na knjižice in tekoče račune
obrestujejo najugodnejše

posojila

dajejo proti zadostnemu
kritju

vrednostne papirje

kupujejo, prodajajo, lombar-
dirajo in posojajo

Hranilnica dravske banovine

Ljubljana • Maribor
Celje • Kočevje

KJE?

vse šolske knjige, lepo-
slovne in znanstvene?

KJE?

vse risalno in tehnično oro-
dje, barve, zvezke, svinč-
nike, računalja, tintnike,
torbice itd.?

KJE?

po najnižji ceni pomožne
knjige, prevodi iz svetovne
literature, klasike itd.?

VSE

dobite v knjigarni in
trgovini

NOVE ZALOŽBE

V LJUBLJANI, KONGRESNI TRG 19

Največji slovenski denarni zavod

Mestna hranilnica ljubljanska

Lastne rezerve nad Din 26,000.000

Stanje 31. avg. 1938 Din 400,317.500

Vse vloge izplačljive brez omejitve.

Dovoljuje posojila proti vknjižbi.

Za vse obveze hranilnice jamči:

Mestna občina ljubljanska

Tudi to morate vedeti!

Med najmanj upoštevanimi panogami našega narodnega gospodarstva je v krogih slovenskega izobraženstva zavarovalstvo. Ni čuda. Saj niti 40 let ni tega, ko je bila ta važna gospodarska panoga izključna domena nenarnodnega kapitala. In vendar se zbirajo tu ogromna denarna sredstva, glede katerih slovenski gospodarstvenik ne more ostati ravnodušen. — Še manj je mogoče razumeti, da mnogi slovenski izobraženci še vedno dovolj resno ne pojmujejo narodnospodarskega poslanstva

Vzajemne zavarovalnice

Mladina, ki boš v kratkem prevzela odgovornost za vso našo rast, vedi, da je narodno zavarovalstvo med najvažnejšimi narodnostnimi živlenskimi funkcijami!